

Міжнародні науково-практичні інтернет-конференції
юридичного та історичного спрямування

АКТУАЛЬНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРАВОВОЇ ТА ІСТОРИЧНОЇ НАУКИ

ISSN 2617-2364

Випуск 21

МАТЕРІАЛИ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-
ПРАКТИЧНОЇ ІНТЕРНЕТ-КОНФЕРЕНЦІЇ

www.lex-line.com.ua

Юридична лінія

9 квітня 2020 р.

УКРАЇНА

Тернопіль

2020

Актуальні дослідження правової та історичної науки (випуск 21):
матеріали міжнародної науково-практичної інтернет-конференції /
Збірник тез доповідей: випуск 21 (м. Тернопіль, 9 квітня 2020 р.). -
Тернопіль, 2020.- 84 с.

УДК 340 (063)
ББК 67.0я43

ISSN 2617-2364

В роботі зібрані кращі доповіді з юридичних та історичних питань, які
оприлюднені на інтернет-сторінці www.lex-line.com.ua.

*Збірник матеріалів науково-практичної інтернет-конференції
включаються до наукометричної бази даних "PIHЦ/RSCI".*

Адреса оргкомітету:
46005, м. Тернопіль, а/с 797
тел. +380979074970
E-mail: lex-line@ukr.net

Оргкомітет міжнародної науково-практичної інтернет-конференції не
завжди поділяє думку учасників. В збірнику максимально точно
збережена орфографія і пунктуація, які були запропоновані учасниками.
Повну відповідальність за достовірність несуть учасники, їх наукові
керівники та рецензенти.

Всі права захищені. При будь-якому використанні матеріалів
конференції посилання на джерело є обов'язкове.

**TO A QUESTION ABOUT MORAL POSTULATES IN SEPARATE
BRANCHES OF PROFESSIONAL ACTIVITY**

Horielova Veronika

Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor of the Department of State Law Disciplines, University of Economics and Law «KROK»

Any professional activity involves the multiplication of existing traditions, reliance on historical models of professional behavior accepted in society. The specialist's activity should be based not only on the use of the totality of previously developed methods and technologies, but also on the observance of the moral requirements of previous generations. However, a view similar to that of the ancient Greek and Roman philosophers, according to which "the torment of conscience is an unnecessary burden", is quite and maintained [1] with which it is impossible to agree. After all, the "eternal" statement is that "whoever finds many unjust acts in his life, he, like a child awakened from sleep, is frightened and only expects the bad in the future" [2, c. 42-43]. So a person who experiences all the pain of immoral acts on the part of law enforcement agencies, prosecutors, courts, medical professionals, lawyers, private detectives (the very bodies where there is a significant vulnerability to injustice) – will forever lose confidence in them.

Study of formation and development of morality in modern conditions allows us to identify and focus on solving the following pressing problems that have moral meaning: this is the formation of a high professional culture of a specialist, which implies the observance of moral relations in the team and with citizens, tact, openness, sincerity, respect for their predecessors; solidarity in upholding the truth and prestige of their profession; protecting the dignity of their colleagues, observing professional secrets, personal responsibility for the accuracy of the information transmitted, etc.

Observance of the above mentioned norms will help to increase public confidence in professional activity, which in turn is subject to justification of the expectations and hopes assigned to it.

As a conclusion, it should be noted that today an important world society is faced with the task of ensuring the harmonious development of man in order to realize his professional forces for the benefit of the entire Ukrainian people. In solving of this problem, one should rely on professionalism in the field of activity to which a person has devoted his entire working life, and on his humanistic moral qualities, developing under the influence of global changes.

Literature:

1. Parfit D. *Later Selves and Moral Principles // Philosophy and Personal Relations: an Anglo-French Study*// Ed. A. Montefiore. London: Routledge & Kegan Paul, 1973. p. 138
2. Plato. *Favorites: Per. with ancient Greek*. M.: AST, 2006. 491p.

COORDINATION OF LEGAL REGULATION OF LAND RELATIONS IN THE REPUBLIC OF LITHUANIA

Maksurov Alexey Anatolevich

*PhD in Law, Professor, Kiev National University named after
Taras Shevchenko*

Coordination is today a fairly common way (method) of legal regulation in the Republic of Lithuania. At the same time, coordination mechanisms of legal regulation are also widespread in the current industry legislation of Lithuania.

For example, coordination in the field of land legislation is quite effective.

So, based on Article 32. “Remit of state, municipal institutions and the State Land Fund in regulation of land relations” Law on Land dated April 26, 1994 No. I-446 (As last amended on May 19, 2016 - No. XII-2362) [12. Institutions authorized by the Government: 4) coordinate state control over land use.”

The National Land Service, in the manner prescribed by this Law and other legal acts, organizes consideration of land use projects, planning plans, land use and land regrouping plans, monitoring of planning activities related to changes in land use status and land use conditions, with decisions on land use planning.

It is government intervention at the stage of preliminary control over the targeted use of land resources that is provided with a legal coordination mechanism. At the same time, state control itself is coordinated.

By virtue of Article 33. “Objectives of land administration”, the organization of the planned structures and structures in rural areas and the change in the structure of land use should be agreed upon in the manner established by the Government with decisions on land use planning.

Accordingly, the necessary guidelines for the coordination process are established, namely, what exactly and with what is coordinated.

Also, as follows from Article 36. “State control of land use”, the National Land Service organizes and implements state control over land use in accordance with the provisions approved by the Government and, as an institution authorized by the Government, coordinates this process.

Unfortunately, in this case, the forms and methods of coordination are not directly indicated, typical procedural issues of the coordination process are not resolved.

As stipulated in Article 40. “Projects of formation and rearrangement of land parcels”, the procedure for financing, drafting, coordinating, providing the public with information and approving projects for the formation and rearrangement of land plots is established in the Rules for the preparation of projects for the formation and rearrangement of land plots. The project on land repatriation should be coordinated in accordance with the procedure of the Rules for drawing up projects for the formation and conversion of land plots.” Article 49. “Preparatory works for land consolidation plans” states that the decision of the State Land Fund to approve or change the boundaries of the area for a land consolidation project is also coordinated with the National Land Service.

Thus, coordination legal technology is a common tool of Lithuanian land law, however, in our opinion, coordination standards in this part need to be specified. In addition, it is advisable to establish organizational rules for the implementation of coordination procedures, the requirements of the law for an agreed decision, responsibility for non-implementation of decisions made as a result of the coordination process. In our work in these areas, we believe, are ways to increase the effectiveness of the application of the norms of Lithuanian land law.

Literature:

1. Law on Land of 26 April 1994 No I-446 (As last amended on 19 May 2016 – No XII-2362) // <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/en/TAD/4bf34552ad7211e68987e8320e9a5185>

ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ОСОБИ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ, КУЛЬТУРНОЇ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

*Гораль Віталій Миколайович
слухач 371 навчальної групи, Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького,
м. Хмельницький, Україна*

В умовах глобалізації суспільних відносин досить актуальним є визначення концепції правового статусу з урахуванням розвитку інформаційних технологій.

Для сучасного розвитку юридичної науки характерним є те, що вона дедалі більше відчуває вплив зростаючого потоку наукової інформації, стикається з постійним збільшенням обсягу знань і поглибленням їхнього змісту.

Сьогодні потреба в подальшому нагромадженні теоретичних наукових знань у сфері права не зменшується, а навпаки, набуває дедалі більшого значення, оскільки теоретичне осмислення явищ суспільного життя, його основних тенденцій розвитку дає змогу передбачити хід суспільних процесів і на основі їх осмислення виробити адекватний механізм вирішення нагальних проблем юридичної науки [1, с. 11].

На розвиток концепції правового статусу людини в сучасних умовах впливають такі фактори:

1. Виникнення глобальних проблем, які не можуть вирішуватися у межах держави. Проблема вивчення глобальних криз повинна розглядатися із застосуванням усього наявного в сучасній науці методологічного арсеналу, з використанням розробок за такими важливими напрямками, як анатомія криз, теорія катастроф, дослідження криз в глобальній еволюції. Загострення однієї глобальної проблеми неминуче зачіпає інші і призводить до розвитку кризи. Серед них є такі проблеми, що особливо торкаються правового статусу людини: наприклад, військові конфлікти, терористичні акти та проблеми дітей-біженців. У зв'язку з цим однієї охорони правового статусу людини в межах країни громадянства недостатньо. Потребують розширення міжнародні інституційні елементи захисту та охорони прав та свобод людини.

2. Індустріальна революція, стрімкий технічний прогрес та суспільний розвиток викликав зміну людських відносин. Багаторічне відчуження людини від справжньої духовної культури, національних коренів, від віри призвело до кризи суспільної свідомості, що виразилась у вкрай несприятливій суспільній атмосфері: посиленні криміногенної ситуації у соціумі, зростанні злочинності (зокрема дитячої), насильства, відкритій пропаганді розбещеності і хибних зразків культури. Особливо складна ситуація склалася у підлітковому і молодіжному середовищі [2, с. 41].

3. Зміна класичного розуміння інституту сім'ї. Сім'я є основою соціального середовища, де встановлюється та розвивається особистість. Сімейні відносини здійснюють один з прерогативних впливів на індивідуальність неповнолітнього. Варто зазначити, що на функціонування інституту сім'ї безпосередньо впливають сучасні тенденції розвитку суспільства – поширення емансипації, свободи вибору, індивідуалізації тощо. Трансформація інституту сім'ї формує різні теорії

кризи сім'ї: економічні, етичні, психологічні, культурологічні тощо [3, с. 7].

4. Зміни в освітній сфері. Глобалізація та інформатизація суспільного життя безпосередньо впливає на освітню сферу неповнолітніх. Глобалізація, на думку дослідників світової освітньої політики, – це складний комплекс важливих для розвитку суспільства напрямів і рухів, що містить: людей, які мігрують у межах країни (робітники, біженці, туристи тощо); інформацію в наукових доповідях, у випусках новин, статистичних даних і документальних фільмів; нові технології комунікації, виробництва й розподілу, які радикально змінюють організацію, стандарт життя і розподіл багатства; рух капіталу, якому сприяють нові технології; обмін думками й ідеями (Ф. Райменз).

Вказане зумовлює потребу зміни освітнього простору, і обмежитися тут виключно переходом до Болонської системи освіти недостатньо. Як зазначає дослідниця права на освіту В. Боняк, з одного боку, здатність до пізнання об'єктивної дійсності впливає з самої природи людини як істоти розумної, а з іншого, – реалізація цього права, особливо в умовах складної соціальної дійсності в Україні, значною мірою залежить від економічної ситуації в державі, а також здатності останньої організувати ефективне управління освітянською сферою [4, с. 70].

Поряд з чітко визначеним курсом на євроінтеграцію та прихильність до європейських цінностей нині в Україні спостерігається й тенденція щодо втрати ефективності правозахисних функцій і механізмів органів державної влади та органів державного управління.

Непоодинокими є випадки порушення прав людини, закріплених у розділі II «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина» Конституції України [5], що обумовлюється, насамперед:

1) неефективністю передбачених Конституцією та законами України позасудових і судових механізмів захисту прав людини;

2) традиційним постреволюційним правовим нігілізмом у суспільстві та державі;

3) анексією та окупацією Автономної Республіки Крим і воєнними діями на Сході України.

При цьому слід узяти до уваги, що на сьогодні на території країн грубо та порушуються основоположні громадянські та політичні права людини. Насамперед право на життя: за даними ООН на початок листопада 2014 р. в зоні воєнного конфлікту на Сході України загинуло понад 4 000 людей, із них більше ніж 30 – діти, більше ніж 10 000 осіб були поранені. До того ж під час воєнного конфлікту на Сході України поширились такі злочини проти особистих прав людини, як тортури й катування, захоплення заручників тощо [6].

Зазначені вище факти свідчать про проблеми визначення правового статусу особи та захисту прав і свобод людини як елемента правового статусу.

У тимчасово окупованій АР Крим унаслідок нелегітимної «оптації» в березні – жовтні 2014 р., що виявилася в примусовому наданні громадянам України громадянства РФ, грубо порушено право людей на громадянство. Під час проведення позачергових виборів народних депутатів України у жовтні 2014 р. громадяни України, що проживають на території, захопленій терористичними організаціями «Донецька народна республіка» і «Луганська народна республіка», не змогли реалізувати своє виборче право.

На території Донецької та Луганської областей, захопленій терористами, на даний момент не працюють школи, а на території тимчасово окупованої АР Крим заборонено викладання українською мовою та скасовано українські навчальні програми, що свідчить про масове порушення права громадян на освіту. Сумний перелік прикладів масового та грубого порушення прав людини не вичерпний.

Очевидним також є й те, що на фоні грубих і масових порушень прав та свобод людини в Криму та Східній Україні, усе частіше права і свободи людини, за умови неефективності державно-управлінських механізмів їх захисту, порушуються й на територіях, де не ведуться воєнні дії. Прикладом є становище вимушених переселенців, чії права та свободи потребують на сьогодні особливої уваги та спеціальних механізмів захисту з боку органів державного управління, але не завжди їх знаходять. Подібна ситуація є закономірною, але надзвичайно небезпечною управлінською рефлексією для України.

Висновок

Підведучи підсумки, варто сказати, що зазначене обумовлює пошук та наступне унормування в чинному законодавстві ефективної моделі захисту прав людини в Україні в умовах сьогодення, яка б ураховувала позитивні риси та властивості існуючих моделей захисту прав людини. На наш погляд, в основу такої моделі було б доцільно покласти досвід країн ЄС щодо захисту прав людини в поєднанні з моделями правозахисної діяльності, які сьогодні ефективно діють у США та Ізраїлі, державах, що подібно до України потерпають від тероризму. Розширення прав і свобод людини, насамперед прав дітей, осіб з обмеженими можливостями, примусових переселенців, учасників АТО та ін., має бути адекватним можливостям української держави щодо їх забезпечення. А це передбачає конкретизацію вже конституційованих і майбутніх прав і свобод людини та відмову від їх «широкого тлумачення», рівно як відмову від популістської практики прирівнювання соціальних пільг до «непорушених прав людини».

Водночас необхідно посилювати правозахисний компонент діяльності органів державної влади, використовуючи правозахисний потенціал вітчизняних і зарубіжних недержавних організацій у поєднанні з удосконаленням системи судового захисту прав людини. Останнє передбачає створення системи доступного, оперативного, справедливого та неупередженого правосуддя у справах про порушення прав людини з одночасною декриміналізацією правопорушень у сфері соціально-економічних прав людини, з можливістю відшкодування делінквентом завданих потерпілому збитків у разі відмови від апеляції.

Не менш важливим є й створення в Україні, подібно до США та Ізраїлю, чітких і адекватних загрозам механізмів обмеження державою прав і свобод людини в інтересах національної безпеки й оборони з одночасним парламентським контролем за правомірністю застосування відповідних механізмів.

Висловлені пропозиції про формування в Україні ефективної моделі захисту прав людини є дискусійними і постановочними, але від того не менш актуальними. Це підтверджує й робота Міністерства юстиції України у співпраці з директором із прав людини Генерального директорату з прав людини та верховенства права Ради Європи над проектом Національної стратегії у сфері прав людини, яка передбачатиме конкретний план дій щодо її втілення і розрахована, за словами заступника Міністра юстиції України І. Бондарчука, на 5 - 7 років [7].

Література:

1. Ухвала Хмельницького окружного адміністративного суду від 15.08.2018, Справа №2240/2579/18 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/75871127>
2. Фрицький О.Ф. Конституційне право України : підручник / О.Ф. Фрицький. – К. : Юрінко Інтер, 2003. 536 с.
3. Чепис О.І. Законний інтерес як категорія цивільного права / О.І. Чепис // Форум права. 2009. № 1. С. 551-559 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2009-1/09hoikcp.pdf>.
4. Чернілевський Д.В. Духовна культура особистості: навч. посіб. / Д.В. Чернілевський, П.М. Таланчук, М.Б. Євтух та інші. Вінниця : АМСКП, 2013. 416 с.
5. Котюк В.О. Теорія права: курс лекцій : навч. посібник для юрид. фак. вузів / В.О. Котюк. К. : Вентурі, 1996. 208 с.
6. Тіньовий звіт щодо виконання Міжнародного пакту про громадянські та політичні права. Коаліція громадських організацій Мережі правового розвитку та Мережі хабів громадянського суспільства України, 2019 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://hro.org.ua/files/docs/1548238682.pdf>.

7. Ярмол Л.В. Поняття, значення свободи та її взаємозв'язок із правом / Л.В. Ярмол, С. Ваньдо // Право і сьогодення. 2015. №5. С. 252-257.

Науковий керівник: Бомбергер Інна Леонідівна, кандидат юридичних наук, доцент кафедри теорії та історії держави і права та приватно-правових дисциплін, Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

ВИТОКИ ПРАВА У ВЧЕННІ АРИСТОТЕЛЯ

Гоцуляк Юрій Вікторович

кандидат юридичних наук, Донецький національний університет імені Василя Стуса

Аристотель описує генезис держави із первісних форм людського спілкування: «...держави – це найвищий тип громади, і мета її – найвище добро. В часовому порядку першою йде родина: вона будується на двох основних взаєминах – чоловіка з жінкою та господаря з рабом; і те й друге природне. Об'єднання кількох родин утворює селище; кілька селищ – державу... Держави це не тільки об'єднання для обміну та для відвернення злочинів. «Мета Держави – добре життя... А сама Держави – це об'єднання родин і селищ у досконалому й самодостатньому житті, під яким ми розуміємо життя в щасті й шані» [1, с. 167]. Людське спілкування є проявом та розвитком комунікативних здібностей індивіда, апогеєм якого є держави, яка створює правову матерію – закони. Отже, тут ми маємо зробити важливий висновок щодо давнього спору про співвідношення змістів категорій права та держави. Держави не є джерелом права, вона дає матерію для реалізації правових форм. Таким чином держави відповідає за питання оформлення права, а не його створення, адже вона сама походить із людського спілкування, але уже вимагає певних впорядкувальних процесів, певних правил. Держави – це результат розвитку співбуття, а не те, що визначає цей розвиток. Тобто маємо стверджувати, що право як явище онтологічне має додержавне метафізичне походження, але його категорії у повній мірі втілюються уже в нормативних відносинах [2, с. 46].

Аристотель виділяє важливу характеристику правового буття: «Адже в усьому, що становить єдине ціле, утворене з кількох частин, нерозривно зв'язаних між собою або роз'єднаних, – в усьому цьому чітко вирізняються два первні: влади й підлеглості. Це – загальний закон природи: він присутній у всіх живих істотах. Навіть у неживих предметах, от як у музичній гармонії, можна спостерігати певний принцип панування» [3, с. 21-22]. Звернімо увагу на ключові слова у цій цитаті: частина, ціле, підлеглість, панування. Скрізь, де є співбуття, мають місце

у той чи інший спосіб відносини субординації, при чому питання тут не обов'язково у виконанні волі, а швидше – у ступенях, які характерні для будь-якого співіснування. Навіть суспільна воля потребує очільника і провідника, будь-яке об'єднання визначає критерій первісності: старшинство, сила, розум, рідство тощо [2, с. 47]. Навіть прямі грецькі демократії не здатні були у всьому виявляти загальну волю, а обирали окремих осіб: «Після смерті Кодра афіняни скасували монархію, і верховна влада перейшла до посадової особи, що обирається довічно і носить титул архонта» [4]. З іншого боку, якщо допустити принцип рівності як абсолютну ідею нашого співбуття, то індивідуалізм просто захлисне всі спроби впорядкування і буде вже стояти актуальним питання не про благо, а про людське виживання. Тому дійсно маємо визнати, що гармонія космосу справді багато в чому обумовлена владністю. Людина є частиною природи, а тому її закони є інтерпретацією природних, незалежно від того, сприймаємо ми право через природно-правову чи позитивістську теорію. Людина не наділена самодостатністю, а тому всі її штучні утворення так і чи інакше потребують споглядання природних процесів і аналогій з ними. Закон без підкорення це просто інтелектуальна конструкція, проект, а правове буття не може «від-буватись» версіями, воно має впорядковувати суще. Отже, маємо ще один атрибут правового буття – ієрархія-влада. Багато хто зауважить, що це і ознака держави. Так, поза всяким сумнівом, але метафізичного, священного характеру йому дає право [2, с. 48].

Аристотель доходить важливого онтологічно-правового висновку: «... ми маємо справу із законом, бо порядок і є закон. Тому доцільніше, щоб панував закон, а не котрийсь із-поміж громадян. На тій же підставі, коли буде визнано, що управляти мають певні особи, їх треба призначати охоронцями закону і його слугами» [3, с. 96]. Впорядкування є ключовим атрибутом правового буття, а порядок як стан є його метою. Цей атрибут проявляється одразу на двох рівнях. По-перше, це зовнішній рівень або космічні впорядкувальні процеси. Сюди відноситься все, що стосується переходу хаосу в космос і, зокрема, всіх природних процесів, що приводять до певного стану органічний і неорганічний світ. І, по-друге, це внутрішній рівень рефлексії щодо порядку. Впорядкувальні процеси на макрокосмічному рівні так чи інакше мають своє відображення на мікрокосмічному рівні [2, с. 49]. Звісно теорія макрокосмосу-мікрокосмосу є лиш поглядом на конституцію людини, але аналогія із нею дозволяє зрозуміти те, звідки береться відчуття порядку онтологічно. Правове відчуття – це те, що в індивіді уже закладено як частині глобальних космічних процесів. Держава – це правове дзеркало людського співбуття. Разом з тим, коли ми говоримо про впорядкування, то так і чи інакше цей процес стосується або чогось пасивного, чому необхідно надати правильної форми, або ж чогось активного (хаосу), що потрібно перевести в інший бажаний стан. Маємо визнати присутність в людині діалектики правового і антиправового начал, яке подавляється за рахунок

виведення порядку на зовнішній рівень через споглядання правового буття і визнання його абсолютної цінності. Отже, впорядкування – це те, що дає початок праву [2, с. 49].

Література:

1. Рассел Б. Історія західної філософії. Пер. з англ. Ю. Лісняка, П. Таращука. К.: Основи, 1995. 759 с.
2. Гоцуляк Ю.В., Гненна М.В. Атрибути правового буття у вченні Аристотеля. Журнал східноєвропейського права. 2019. № 62. С. 45-51.
3. Арістотель. Політика. Пер. з давньогр. та передм. О. Кислюка. К.: Основи, 2000. 239 с.
4. Шиллер Ф. Законодательство Ликурга и Солона. Собрание сочинений в 7-ми томах. Том 5. М.: «Государственное издательство художественной литературы». 1957 г. URL: <https://prochtu.ru/text.php?avtor=552&kniga=25&f=html&p=view> (дата звернення: 14.03.2020).

**Конституційне право. Конституційне процесуальне право.
Адміністративне право. Адміністративне процесуальне право. Митне
та податкове право. Міжнародне право. Муніципальне право**

**ВИНЕСЕННЯ ТИМЧАСОВОГО ЗАБОРОННОГО ПРИПISУ
КРИВДНИКУ В АСПЕКТІ ДОТРИМАННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ
ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ**

Гусєва Катерина Анатоліївна

кандидат юридичних наук, Національна академія внутрішніх справ

Горбач-Кудря Іванна Анатоліївна

магістрант, Національна академія внутрішніх справ

В умовах всесвітньої боротьби з пандемією COVID-19 суттєво збільшилися випадки домашнього насильства під час перебування людей на карантині. Як повідомляє прес-секретар прокуратури Києва Надія Максимець, з початку цього року зареєстровано 26 кримінальних справ за статтею 126¹ КК («Домашнє насильство»), з них протягом березня – 8 випадків [1]. За даними ООН, в деяких країнах число жінок, які звертаються до служби підтримки, у таких випадках останнім часом подвоїлася, а кожна друга жінка в світі помирає переважно від рук партнера або члена сім'ї. Нещодавно генеральний секретар ООН Антоніу Гутерреш записав звернення до урядів всіх країн та закликав включити у заходи з боротьби з пандемією заходи із запобігання домашньому насильству проти жінок, які в умовах карантину «опинилися в пастці у власному будинку – наодинці з партнером, схильним до агресії» [2].

В Україні тимчасовий заборонний припис є одним із таких спеціальних заходів. Відповідно метою розгляду у статті є винесення тимчасового заборонного припису кривднику як спеціального заходу з протидії домашньому насильству в умовах боротьби з пандемією COVID-19 та в аспекті дотримання конституційних прав та свобод людини.

Сергій Влад та Олена Хрущ вважають, що винесення термінового заборонного припису є прямим порушенням статті 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, статі 47 Конституції України [3]. Кривдник, який є власником житла у випадку вчинення домашнього насильства щодо членів своєї родини, які не є власниками житла, а виступають користувачами відповідно до чинного законодавства, може бути виселений строком на 10 діб «без рішення суду та без надання з боку держави альтернативних умов проживання, оскільки законодавець не передбачив випадків відсутності у кривдника альтернативного житла.

Кількість таких винесених обмежень законодавцем теж не регламентується» [3, с. 132].

Олександр Лупало, погоджуючись з позицією Сергія Влада та Олени Хрущ, зазначає, що норми Закону України «Про запобігання та протидію домашнього насильству» в частині, що регулюють питання винесення термінового заборонного припису, мають колізію права. Вирішуються вони із наданням переваги захисту особистого немайнового права постраждалої особи на шкоду праву власності кривдника [4, с. 119].

Отже, наведені позиції свідчать про те, що винесення тимчасового заборонного припису до кривдника може мати неконституційний характер особливо у разі, коли кривдник є власником житла.

У статті 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод («Право на повагу до приватного і сімейного життя») закріплено, що кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції. Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб [5].

Статтею 47 Конституцією України гарантується кожному право на житло. Держава створює умови, за яких кожний громадянин матиме змогу побудувати житло, придбати його у власність або взяти в оренду. Громадянам, які потребують соціального захисту, житло надається державою та органами місцевого самоврядування безоплатно або за доступну для них плату відповідно до закону. Ніхто не може бути примусово позбавлений житла інакше як на підставі закону за рішенням суду [6].

Наказом МВС України від 01.08.2018 №654 «Про затвердження Порядку винесення уповноваженими підрозділами органів Національної поліції України термінового заборонного припису стосовно кривдника» передбачено, що терміновий заборонний припис виноситься у зв'язку із скоєнням особою домашнього насильства. Припис виноситься за заявою постраждалої особи, а також за власною ініціативою працівника уповноваженого підрозділу поліції за результатами оцінки ризиків. При винесенні припису працівник уповноваженого підрозділу поліції отримує пояснення від кривдника, постраждалої особи (її представника), свідка(ів) (у разі наявності) [7].

Як спеціальний захід тимчасовий заборонний припис виноситься уповноваженими підрозділами Національної поліції кривднику за наявності безпосередньої загрози життю чи здоров'ю постраждалої особи.

Фактори небезпеки/ризиків щодо вчинення домашнього насильства визначаються за результатами оцінки дій кривдника, які свідчать про ймовірність настання летальних наслідків у разі вчинення домашнього насильства. Вони встановлюються поліцейським уповноваженого підрозділу поліції за результатами спілкування з постраждалою особою та загальною оцінкою ситуації вчинення домашнього насильства з метою виявлення вірогідності продовження чи повторного вчинення домашнього насильства, настання тяжких або особливо тяжких наслідків його вчинення, а також смерті такої особи. За результатами заповнення форми оцінки ризиків вчинення домашнього насильства, передбаченої міжвідомчим наказом Міністерства соціальної політики України та Міністерства внутрішніх справ України від 13.03.2019 № 369/180 «Про затвердження Порядку проведення оцінки ризиків вчинення домашнього насильства», поліцейський уповноваженого підрозділу поліції визначає рівень небезпеки, який ураховується під час винесення термінового заборонного припису стосовно кривдника, вжиття інших заходів для припинення такого насильства, недопущення його продовження чи повторного вчинення, надання допомоги постраждалим особам [8].

Отже, чинне нормативно-правове регулювання передбачає, що терміновий заборонний припис стосовно кривдника обов'язково виноситься поліцейським у разі високого рівня небезпеки, що може загрожувати постраждалій особі настанням летального випадку. Якщо рівень небезпеки оцінюється як низький або середній, а інші чинники/обставини, що можуть вплинути на рівень небезпеки, відсутні, терміновий заборонний припис стосовно кривдника виноситься на розсуд поліцейського уповноваженого підрозділу поліції. Водночас особа, стосовно якої винесено припис, може оскаржити його до суду в загальному порядку, передбаченому для оскарження рішень, дій або бездіяльності працівника уповноваженого підрозділу поліції, який виносив припис [7].

Разом з винесення тимчасового заборонного припису, який може містити такі заходи: 1) зобов'язання залишити місце проживання (перебування) постраждалої особи; 2) заборона на вхід та перебування в місці проживання (перебування) постраждалої особи; 3) заборона в будь-який спосіб контактувати з постраждалою особою [9], – поліцейський уповноваженого підрозділу складає протокол про адміністративне правопорушення та направляє усі матеріали до районного, районного у місті, міського чи міськрайонного суду (судді), де справа про адміністративне правопорушення, передбачена статтею 173² КУпАП («Вчинення домашнього насильства, насильства за ознакою статі, невиконання термінового заборонного припису або неповідомлення про місце свого тимчасового перебування»), згідно частини 2 статті 277

КУпАП («Строки розгляду справ про адміністративні правопорушення») розглядаються протягом доби [10].

Отже, заходи, визначені у терміновому заборонному приписі, не пов'язані з позбавленням майнових прав кривдника. Вони спрямовані на попередження переходу вчиненого особою адміністративного правопорушення, відповідальність за яке передбачена статтею 173² КУпАП («Вчинення домашнього насильства, насильства за ознакою статі, невиконання термінового заборонного припису або неповідомлення про місце свого тимчасового перебування»), у кримінальне правопорушення, відповідальність за яке настає відповідно до статті 126¹ КК («Домашнє насильство»).

Кривдник, стосовно якого винесено припис, згідно з яким він повинен залишити місце спільного проживання (перебування) з постраждалою особою, зобов'язаний повідомити про місце свого тимчасового перебування уповноважений підрозділ поліції за місцем учинення домашнього насильства [7]. Водночас пунктом 8 міжвідомчого наказу Міністерства соціальної політики України та Міністерства внутрішніх справ України від 13.03.2019 № 369/180 «Про затвердження Порядку проведення оцінки ризиків вчинення домашнього насильства» передбачено, якщо поліцейський уповноваженого підрозділу поліції вважає, що постраждала особа потребує медичної, соціальної, психологічної, правової або іншої допомоги, він інформує у встановленому законодавством порядку про це відповідний уповноважений орган (установу) у сфері запобігання та протидії домашньому насильству [8].

Отже, при винесенні термінового заборонного припису поліцейський уповноваженого підрозділу озброєний нормативно-врегульованими варіантами знаходження кривдника та постраждалої особи за різними місцями проживання / перебування, які останні обиратимуть на власний розсуд. В умовах карантинних обмежень, пов'язаною із всесвітньою боротьбою з пандемією COVID-19, тимчасовий заборонний припис може стати дієвим превентивним заходом у протидії та запобіганні домашнього насильства в Україні без порушення конституційних прав і свобод людини.

Література:

1. С начала года в Киеве открыто 36 уголовных производств из-за домашнего насилия URL: http://ua.today/news/incidents/s_nachala_goda_v_kieve_otkryto_36_ugolovnyh_proizvodstv_iz_za_domashnego_nasiliya (дата звернення: 09.04.2020).

2. UN chief calls for domestic violence ‘ceasefire’ amid ‘horrifying global surge’ URL: <https://news.un.org/ru/story/2020/04/1375602> (дата звернення: 07.04.2020).
3. Влад С., Хрущ О. Неконституційність Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству». Підприємництво, господарство і право. 2019. № 2. С. 130–134.
4. Лупало О. Актуальні проблеми реалізації вимог Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству». *Новели законодавства про запобігання та протидію домашньому насильству: матеріали міжнародного круглого столу (27 вересня 2019 року)*. Київ: Національна академія прокуратури України, 2019. С.117 – 120.
5. Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції : Закон України від 17.07.1997 № 475/97- ВР. // База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475/97-ВР> (дата звернення: 07.04.2020)
6. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-ВР> (дата звернення: 08.04.2020).
7. Про затвердження Порядку винесення уповноваженими підрозділами органів Національної поліції України термінового заборонного припису стосовно кривдника: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 01.08.2018 № 654. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0965-18> (дата звернення: 08.04.2020).
8. Про затвердження Порядку проведення оцінки ризиків вчинення домашнього насильства: наказ Міністерства соціальної політики України, Міністерства внутрішніх справ України від 13.03.2019 № 369/180. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0333-19> (дата звернення: 08.04.2020).
9. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII // База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19> (дата звернення: 07.04.2020).
10. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 року № 8073-X // База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80732-10> (дата звернення: 09.04.2020).

ДО ПИТАННЯ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ ІНСТИТУТУ АПЕЛЯЦІЇ

Кравченко Костянтин Володимирович

аспірант кафедри адміністративного та господарського права

Одеського національного університету імені І.І. Мечникова

В умовах технологічної революції та надшвидкої діджиталізації різних економічних процесів адаптація законодавства до економічних реалій відбувається набагато повільніше. Особливо цей процес прискорився у зв'язку з всесвітньою пандемією, коли суспільство вимушено перейти Інтернет простір. Це реальний виклик для всіх держав, а не тільки для України.

Використання ІТ-технологій в судовому процесі дозволить підвищити рівень довіри до судів. Рівень довіри до українських судів 5-16% [1]. В той же час, Нідерланди належать до країн з традиційно високим рівнем довіри до державних інституцій. І це, завдяки майже повній діджиталізації судового процесу, що зменшує вплив суб'єктивного фактора.

Вивчення та застосування позитивного міжнародного досвіду пов'язаного із питання впливу діджиталізації на розвиток судової системи і дозволяє визначити основні напрямки трансформації інституту апеляційного провадження.

Аналіз запровадження процесу діджиталізації можливо поділити на три стадії: 1) *Використання програм підтримки* без впливу на процес. 2) *ІТ-втручання*, що не повністю замінює паперові документи електронними, але значно полегшує доступ до суду за допомогою інформаційних інструментів.

3) *Перехід до електронних носіїв* від паперових [2].

Основними напрямками впливу діджиталізації на розвиток судової системи можливо визнати:

А) **СТВОРЕННЯ ОНЛАЙН-СУДІВ.** Так, у Великобританії створюється єдина система онлайн-судів, призначена для розгляду найбільш розповсюджених ... позовів до 25 тис. фунтів. Вона дозволить громадянам економити кошти та вирішувати свої спірні питання навіть без залучення юриста. Також Великобританія має плани щодо створення «мобільних судів» з онлайн-доступом до таких судів у громадських місцях [3]. Цей досвід був би корисним і для України для розгляду типових незначних адміністративних справ (наприклад, адміністративних справ щодо соціальних виплат, отримання соціальної допомоги та т.п.).

Б) **ВИКОРИСТАННЯ В СУДОВОМУ ПРОЦЕСІ СИСТЕМИ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ** (далі – СШІ). Наприклад, судова система

Бразилії щорічно продукує близько 15 млн рішень. Обробку величезного обсягу інформації здійснює СШІ. Вона аналізує судову практику, формує конкретні структуровані бази даних. Апеляційну скаргу, яку отримує суддя, система аналізує, знаходить за ключовими словами релевантну судову практику, та фактично пропонує проект рішення з огляду на існуючі правові позиції. І в середньому, бразильський суддя апеляційного округу, ... отримує близько 500 апеляційних скарг на місяць, які встигає розглянути з двома помічниками без порушення строків (для порівняння, в Україні 590 ... скарг на рік) [4].

В Естонії – СШІ вже виносить рішення по суті на рівні першої інстанції по нескладним справам: ДТП, розлучення, стягнення заборгованості за комунальні послуги і тому подібне. Людина – суддя, яка з'являється лише на рівні апеляції, лише перевіряє рішення на наявність юридичних помилок. І таких стправ – 10-15 % від загальної кількості [4].

Є міжнародний тренд (країни Азії та Латинської Америки, Хорватія, Румунія, Угорщина і кількість таких країн збільшується): «Якщо в діяльності судів використовують СШІ, то діє принцип «судді повинні приймати рішення з урахуванням всіх обставин». Даний принцип передбачає, що підготовчу функцію у пошуку необхідної інформації в безмежному океані інформації, її первинну оцінку та аналіз здійснює система штучного інтелекту. Функція судді обмежується прийняттям судових рішень.

В) ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННОГО СУДУ (*далі - e-court*). Так. Бразилія стала однією із перших країн, яка перевела судовий процес на рівень діджиталізації – це було обумовлено великою кількістю спорів (близько 20 мільйонів) [4].

Також, на початку 2000-х років процес впровадження *e-court* та цифровізація документів (перехід від паперових до електронних носіїв) почались і в Азії. Лідерами цього процесу були такі країни: Гонконг, Сінгапур Корея. Також у більшості африканських країн, та навіть в Папуа-Новій Гвінеї є система *e-court* яка працює чотирма мовами.

Г) ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ СУДОВОГО ПРОЦЕСУ. Зараз, наприклад, в Гонконзі, Сінгапурі – в судовій системі не лишилось жодного папірця. Навіть наказ про примусове виконання, стягнення тощо в е-виді направляється судом одразу до виконавчої служби, а копії – боржнику і стягувачу [4].

В Великобританії ще у 2013 р. запустили програму «Swift and Sure Justice», побудовану на принципах максимальної діджиталізації судового процесу та проведення засідань в режимі телеконференції, а судові рішення будуть проголошувати через Skype або Face Time [3].

У Китаю з 2016 р. у судовому процесі використовується інтернет-месенджер WeChat, в якому суддя та адвокати спілкувалися з різних місць країни, записуючи голосові повідомлення для матеріалів справи [3].

Література:

1. Інструменти зміцнення довіри до суду в Україні. URL: <https://pravo.org.ua/img/books/files/1569851616instruments%20for%20strengthenin>
2. Податкові спори з погляду польського законодавства. URL: <https://uba.ua/ukr/news/6618/>
3. Мороз В. Електронний суд: міф чи реальність? URL: <http://yur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/elektronniy-sud-mif-chi->
4. Качественных решений и единства практики можно достичь только диджитализировав суды – судья КХС ВС Иван Мищенко. URL: https://jurliga.ligazakon.net/analitycs/191352_kachestvennykh-resheniy-i-edinstva-praktiki-mozhno-dostich-tolko-didzhitalizirovav-sudy---sudya-kkhs-vs-ivan-mishchenko

Науковий керівник: Гаран Ольга Володимирівна, доктор юридичних наук, професор, Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

ДО ПИТАННЯ ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ БУЛІНГУ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

Кравчина Ірина Борисівна

Харківський гуманітарний університет «Народна українська академія»

В останні роки в Україні, як і в багатьох інших країнах світу, набуло поширення таке антигромадське соціальне явище як булінг (від англ. bullying, bully – хуліган, забіяка, грубіян, насильник), яке пов'язане з систематичними насильницькими діями підлітків і молоді, котрі навчаються в закладах освіти, з метою завдати шкоди, викликати страх, тривогу або іншим чином створити негативне середовище існування для інших осіб (однолітків, молодших або старших осіб). У результаті таких дій травми, які отримують постраждалі, призводять до суттєвих фізичних, психологічних, особистісних і соціальних порушень у їх розвитку, обмежують право особистості на повагу до її гідності, що гарантоване міжнародними стандартами в галузі прав людини.

Однією з основних труднощів, пов'язаних з дослідженням булінгу, є відсутність його загальноприйнятого визначення, що ускладнює розробку ефективних правових, педагогічних і соціальних технологій протидії

цьому явищу. З огляду на те, що дана проблематика особливо актуалізувалася у зв'язку з прийняттям 18 грудня 2018 р. Закону України №2657-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)», вважаємо за доцільне ще раз привернути до неї увагу й описати характерні ознаки, властиві підлітковому та молодіжному булінгу, а також надати його робоче визначення.

Першим проблемою булінгу почав займатися норвезький вчений-психолог Д. Олвеус, який визначив вищевказане явище в шкільному колективі як ситуацію, в якій учень неодноразово, тривалий час піддається негативним діям з боку одного чи кількох інших учнів [1].

Відштовхуючись від цього визначення, звернемося до ключових характеристик, які простежуються при дослідженнях булінгу.

1. Неодноразовість і / або систематичність діяння. На відміну від одиничних актів агресії булінг передбачає продовження емоційно образливої та принизливої поведінки впродовж тривалого періоду. При цьому жертви булінгу, усвідомлюючи постійну загрозу від кривдника (булера) в майбутньому, знаходяться в неминучому тривожному очікуванні, що викликає у них відчуття загнаності та безвиході.

2. Умисне (навмисність) нанесення шкоди булером (або групою булерів) іншим особам передбачає усвідомлення ними незаконності своєї поведінки і одночасно її цілеспрямованого характеру з можливим розумінням причин і наслідків шкоди. Кривдник розуміє, що його дії з великою ймовірністю негативно позначаються на жертві, фізично або психологічно. Крім того, його метою нерідко буває зниження статусу жертви заради підвищення власного в групі однолітків.

3. Заподіяння шкоди. Як одна з форм насильства булінг безпосередньо спрямований на спричинення фізичної або психологічної шкоди жертві, її емоційному стану, здоров'ю, добробуту.

4. Зловживання силою або впливом. Від інших видів агресивної поведінки булінг відрізняє зловживання силою, коли кривдник використовує свою фактичну або уявну перевагу для того, щоб завдати шкоди жертві. Вплив булера може бути заснований на власній фізичній силі, соціальній компетентності, дотепності, впевненості в собі, віці, статі, національності, економічному стані, рівні освіти тощо. Таким чином, булінг виступає методом самоутвердження в групі однолітків. У прагненні домінувати кривдники вибирають найпримітивніший спосіб впливу на ситуацію — агресію і залякування жертви. Варто зазначити ще одну характеристику, яку періодично згадують в дослідженнях, присвячених булінгу. Так, для жертви домінування кривдника в ситуації, а також його зловмисність означає відсутність контролю, тобто неможливість вийти із кризової ситуації. Жертва змушена реагувати на дії кривдника. Цим

жертва докорінно відрізняється від спостерігачів, які навіть при найгірших сценаріях здатні вибрати модель своєї поведінки.

Зазначені характеристики знайшли своє відображення у сформульованих законодавцем у пункті 3-1 частини 1 статті 1 Закону «Про освіту» типових ознаках булінгу, а саме: систематичність (повторюваність) діяння; наявність сторін — кривдник (булер), потерпілий (жертва булінгу), спостерігачі (за наявності); дії або бездіяльність кривдника, наслідком яких є заподіяння психічної та/або фізичної шкоди, приниження, страх, тривога, підпорядкування потерпілого інтересам кривдника, та/або спричинення соціальної ізоляції потерпілого [2].

Сьогодні використовуються три підстави для класифікації видів і типів булінгу. Так, у залежності від характеристик об'єкта насильства (вік, стать, стан здоров'я тощо) розрізняють відповідно підлітковий булінг, булінг над жінками, особами з інвалідністю та ін.

Другою підставою для класифікації може бути обране те соціальне середовище або сфера, в якій відбувається булінг. З цієї точки зору розрізняють булінг в сім'ї (батьківський), в школі (шкільне цькування), булінг на робочому місці. Кібербулінгом називають цькування, яке відбувається через телефон, Інтернет, електронну пошту, соціальні мережі.

Третя класифікація заснована на характері насильницьких дій. Розрізняють фізичний, вербальний і соціальний булінг. Фізичний булінг передбачає, що жертва піддається фізичним нападам з боку кривдника – штовхання, підніжки, зачіпання, бійки, стусани, ляпаси, «сканування» тіла, нанесення тілесних ушкоджень тощо. До фізичного булінгу можна також віднести сексуальний вид булінгу – принизливі погляди, жести, образливі рухи тіла, прізвиська та образи сексуального характеру, знімання у переодягальнях, поширення образливих чуток, сексуальні погрози, жарти тощо.

Вербальний різновид охоплює приниження, глузування, погрози, негативно забарвлені висловлювання, використання підвищеного тону, крик, звинувачення у помилках, приниження здобутків і досягнень людини; соціальний — ігнорування, виключення з групи, знищення або псування майна жертви тощо.

Підсумовуючи вищевикладене, булінг у закладах освіти можна визначити як систематичне навмисне заподіяння шкоди одним підлітком або групою (булерами) іншому підлітку (жертві булінгу), який в даній ситуації виявляється не здатним себе захистити та позбавлений можливості вийти із неї.

Література:

1. Olweus D. Bullying in schools: what we know and what we can do . Oxford, UK: Blackwell, 1993.
2. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення 01.04.2020).

ДО ПИТАННЯ ПРО ВИДИ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ У ПРАВОВІЙ ДОКТРИНІ ТА ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

Собко Алла Василівна

слухач 2 курсу магістратури, 371 навчальна група, Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

Бомбергер Інна Леонідівна

кандидат юридичних наук, доцент кафедри теорії та історії держави і права та приватно-правових дисциплін, Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

Чинна Конституція України не містить переліку правоохоронних органів, більше того Основний Закон не позначає жодного органу як правоохоронного. Як відомо, стаття 17 Конституції лише закріплює одну із функцій, які мають виконувати правоохоронні органи та відповідні військові формування, а саме – забезпечення державної безпеки і захист державного кордону України [1, с. 44]. Такий перелік міститься у Законі України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» – органи прокуратури, внутрішніх справ, служби безпеки, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, Національне антикорупційне бюро України, органи охорони державного кордону, органи доходів і зборів, органи і установи виконання покарань, слідчі ізолятори, органи державного фінансового контролю, рибоохорони, державної лісової охорони, інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції [2].

В правовій доктрині перелік правоохоронних органів виділяється по різному, зокрема до них як правило відносять: Служба Безпеки України, Управління державної охорони України, Військова служба правопорядку у Збройних Силах України, Державна прикордонна служба України, митні органи (органи ДФС, органи доходів і зборів у минулому), прокуратура, Державна кримінально-виконавча служба України, органи внутрішніх справ України (в тому числі національна поліція, Національна гвардія України), органи, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність (додатково, органи Служби зовнішньої розвідки України, Головне

управління розвідки Міністерства оборони України), Державне бюро розслідувань, відповідні структури з питань запобігання та боротьби з корупцією [3, с. 55-61]; органи прокуратури, внутрішніх справ. Служба Безпеки України, органи, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органи дізнання, органи попереднього слідства, Міністерство юстиції та його органи, нотаріат, адвокатура [4]; прокуратура, органи внутрішніх справ, податкові органи, митні органи, органи попереднього розслідування, органи юстиції, нотаріат [5, с. 138-145], органи прокуратури, досудового слідства й дізнання [6, с. 6-8].

На думку О.В. Вакарової, до правоохоронних органів відносяться наступні: Національне антикорупційне бюро України, Державне бюро розслідувань (названі як просто «правоохоронні органи»), Управління державної охорони, Державна прикордонна служба України, Служба безпеки України (названі як «правоохоронні органи спеціального призначення»), Національна гвардія (як військове формування з функціями правоохоронних органів), Національна поліція (як центральний орган влади, що надає поліцейські послуги, забезпечує охорону прав і свобод людини, протидію злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку), Державна кримінально-виконавча служба (як центральний орган виконавчої влади, що здійснює правозастосовні та правоохоронні функції [1, с. 52]).

Місце прокуратури в системі органів державної влади є дискусійним, зважаючи, що ні Конституція України, ні Закон України «Про прокуратуру» не містить положень про те, що органи прокуратури варто відносити до правоохоронних органів. В той же час, О. Л. Соколенко зазначає, що прокуратура не будучи правоохоронним органом де-юре, є ним де-факто [7, с. 701], зважаючи на наявні у неї (до певного моменту) слідчі та наглядові повноваження, а також (на даний час) повноваження із підтримання державного обвинувачення в суді, а також нагляд за додержанням законодавства при здійсненні оперативно-розшукової діяльності та заходів державного примусу.

Також в науковій літературі інколи до правоохоронних органів пропонується віднести до правоохоронних органів також й Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини до системи правоохоронних органів [8], однак зважаючи на те, що попри наділення повноваження щодо запобігання порушенням прав і свобод людини і громадянина або сприяння їх поновленню, основною функцією Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини є саме захист прав і свобод людини і громадянина (через здійснення відповідного парламентського контролю відповідно до ст. 101 Конституції України), проголошених Конституцією України, законами України та міжнародними договорами України, а не забезпечення законності та

правопорядку чи здійснення інших правоохоронних функцій, цей орган не є правоохоронним, а є правозахисним.

Окремі науковці відносять до правоохоронних органів також відповідні громадські організації, які беруть участь у здійсненні правоохоронної діяльності [9, с. 9], які однак можуть набути правоохоронну властивість лише у разі наявності у них певних нормативно визначених правоохоронних повноважень, можуть набувати правоохоронних повноважень виключно правовим шляхом, а здійснювати їх у межах і у спосіб, що визначаються державою в цілях реалізації її правоохоронної функції [10, с. 247-248]. В той же час, громадські формування лише сприяють реалізації правоохоронної та інших функцій уповноваженими на це органами державної влади і не є самостійними суб'єктами реалізації таких функцій [1, с. 56].

Література:

1. Вакарова О.В. Конституційно-правовий статус правоохоронних органів: сучасні підходи. Дис. ... канд. юр. наук. Спец. 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право. Ужгород, 2019. 260 с.
2. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів: Закон України від 23 грудня 1994 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/311/2008>.
3. Хамула П.І. Правоохоронні органи в системі органів державної влади. Дис. ... канд. юр. наук. спец. 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень. Харків, 2015. 235 с.
4. Молдован В.В. Правоохоронні органи. Курс лекцій: навч. посіб. К.: Юмана, 1998. 160 с.
5. Шилін М.О. Проблеми визначення поняття «правоохоронні органи», назви і структури відповідної навчальної дисципліни у сфері юридичної освіти. *Проблеми законності*. 2007. Вип. 92. С. 138-145.
6. Суд, правоохоронні та правозахисні органи України: навч. посібн. / Відп. ред. Я.Ю. Кондратьєв. К., 2002. 320 с.
7. Соколенко О.Л. Види правоохоронних органів України. *Форум права*. 2012. № 3. С. 699-705.
8. Куліш А.М. Організаційно-правові засади функціонування правоохоронної системи України: монографія у 2 ч. Ч. 2. Суми : Вид-во СумДУ, 2007. 236 с.
9. Організація судових та правоохоронних органів: Підруч. / За ред. І.Є. Марочкіна, Н.В. Сібільової. Х., 2007. 528 с.
10. Соколенко О.Л. Статус і місце правоохоронних органів серед суб'єктів правоохоронної діяльності. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 4. С. 246-254.

ДО ПИТАННЯ ЩОДО ПІДСТАВ ДЛЯ ОСКАРЖЕННЯ ПОСТАНОВ ДАБІ

Стукаленко Валерій Вікторович

*аспірант кафедри адміністративного та господарського права
Одеського національного університету імені І.І. Мечникова*

Механізм накладання штрафів у сфері містобудування регламентується Постановою КМУ «Про затвердження Порядку накладення штрафів за правопорушення у сфері містобудівної діяльності» від 06.04.1995 № 244 (далі – Постанова № 244) [1].

Відповідно до п. 16 Постанови № 244, справа про правопорушення у сфері містобудівної діяльності розглядається посадовою особою органу державного архітектурно-будівельного контролю (далі-ДАБК), до повноважень якої належить розгляд таких справ. Пунктом 22 цієї Постанови закріплюється повноваження, що за результатами розгляду справи посадова особа органу ДАБК, до повноважень якої належить розгляд справ, приймає одну з таких постанов:

1) постанову про накладення штрафу за правопорушення у сфері містобудівної діяльності;

2) постанову про закриття справи щодо накладення штрафу за правопорушення у сфері містобудівної діяльності.

Тому, оскаржувати можливо чи постанову про накладення штрафу за правопорушення у сфері містобудівної діяльності, чи постанову про закриття справи щодо накладення штрафу за правопорушення у сфері містобудування.

Норми статті 5 Закону України «Про відповідальність за правопорушення у сфері містобудівної діяльності» від 14.10.1994 р. [2]. корелюється із нормами пункту 28 Постанови № 244 [1], і закріплюють правило, що ці постанови можуть бути оскаржені суб'єктом містобудування, щодо якого її винесено, до суду протягом 15 днів з дня її винесення з повідомленням про таке оскарження поштою або через електронний кабінет у той самий строк органу ДАБК, який виніс відповідну постанову.

Як свідчить судова практика, при розгляді справ щодо оскарження постанов ДАБІ (одного із органів, який може виносити такі постанови) у сфері містобудівної діяльності стосується різних етапів будівництва, починаючи з моменту проведення перевірки (складання протоколу ДАБІ, винесення постанови ДАБІ і т. д.).

Необхідно визначитися із підставами для оскарження постанов ДАБІ по яким вже є чітко визначена правова позиція Верховного суду.

До таких позицій можливо віднести :

1) *Акт, складений за відсутності Позивача, не може бути підставою для складання протоколу, припису та постанови про накладення штрафу на позивача, що порушило права позивача, а саме право бути присутнім під час проведення перевірки, подавати заперечення на акт перевірки та надавати пояснення з приводу нібито встановлених порушень* (Постанова КАС ВС по справі №210/3059/17 (2-а/210/148/17); позиція ВС по справі №201/3017/17 (2-а/201/281/2017) [3].

Дана позиція обґрунтовується посиланням на норми, які закріплюють механізм проведення ДАБК – це Порядок проведення державного архітектурно-будівельного контролю від 23.05.2011 № 533 (далі – Порядок № 533). У пп. 3-5 п. 13 Порядку № 533 зазначено, що суб'єкт містобудування, щодо якого здійснюється ДАБК, має право: бути присутнім під час здійснення ДАБК; за результатами перевірки отримувати та ознайомлюватись з актом перевірки, складеним органом ДАБК; подавати в письмовій формі свої пояснення, зауваження або заперечення до акта перевірки, складеного органом ДАБК за результатами перевірки [3]. Також, необхідно враховувати положення п. 21 Порядку № 533, де зазначено, що якщо суб'єкт містобудування, щодо якого здійснюється ДАБК, не погоджується з актом перевірки, він підписує його із зауваженнями, які є невід'ємною частиною такого акта [3].

2) *порушення процедури проведення перевірки є достатньою підставою для скасування результатів цієї перевірки* (постанова по справі №210/3059/17 (2-а/210/148/17). Важливою складовою механізму проведення перевірки ДАБК, (у контексті Постанови № 533) є акт перевірки. Пункт 6 Порядку № 244, зазначає, що днем виявлення правопорушення є день складення акта перевірки відповідного суб'єкта містобудування [4]. А пп. 1 п. 8 цієї постанови вимагає, що провадження у справі про правопорушення у сфері містобудівної діяльності не може бути розпочате, а розпочате провадження підлягає закриттю в разі відсутності події і складу правопорушення у сфері містобудівної діяльності [4].

Акт не чинний – правопорушення відсутнє. Підсилюється зазначена позиція п. 18 Постанови № 533 – акт перевірки підписується посадовою особою органу ДАБК, яка провела перевірку, та керівником суб'єкта містобудування, щодо якого здійснюється ДАБК, або його уповноваженою особою, в останній день перевірки [3]. І, пункт 21 цієї Постанови регламентує лише ситуацію, коли особа відмовляється підписати акт перевірки та припису.

Тобто передбачається презумпція присутності суб'єкта містобудування, щодо якого здійснюється ДАБК.

Література:

1. Порядок накладення штрафів за правопорушення у сфері містобудівної діяльності: Постанова КМУ від 06.04.1995 № 244. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/244-95-п/ed20170324>
2. Про відповідальність за правопорушення у сфері містобудівної діяльності: Закон України від 14.10.1994 № 208/94. URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/208/94-вр>.
3. Брикайло Ю. Порухення процедури проведення перевірки ДАБІ є достатньою підставою для скасування її результатів. URL : <https://dreamdim.ua/uk/porushennya-protsedury-provedennya-perevirky-dabi-ye-dostatnoyi-pidstavoyu-dlya-skasuvannya-yiyi-rezultativ/>
4. Порядок проведення державного архітектурно-будівельного контролю: Постанова КМУ від 23.05.2011 №533. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/553-2011-п>

Науковий керівник: Миколенко Олександр Іванович, доктор юридичних наук, професор, Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

ПРИНЦИПИ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ

Трач Анна Віталіївна

слухач 2 курсу магістратури, 371 навчальна група, Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

Владовська Катерина Петрівна

старший викладач кафедри конституційного адміністративного та міжнародного права, Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

Виконання Україною міжнародних зобов'язань спрямованих на адаптацію національного законодавства до права Європейського Союзу зумовило проведення реформ, у тому числі й у сфері державного управління. Протягом останніх декількох років оновлено законодавство щодо державної служби та боротьби з корупцією. Але для ефективного впровадження європейських практик у національну правову систему попередньо необхідно визначитися з основними засадами реалізації цього завдання. Не виключення із цього є інститут юридичної відповідальності державних службовців.

Термін «принцип» має латинське походження та у перекладі означає «первинність», «першооснова». Це керівні ідеї, основоположні засади, які

не встановлюють права і свободи людини, як правило, не забезпечені санкціями, але визначають стандарти правової системи та є «нервовими центрами права» [1, с. 27]. Значення принципів полягає у тому, що вони характеризуються вищим рівнем імперативності, загальності й універсальності та визначають подальший розвиток системи права.

Ураховуючи сферу дії принципів права пропонують їх класифікувати на такі групи: 1) загальноправові; 2) міжгалузеві; 3) галузеві; 4) принципи інститутів права. Тому інститут юридичної відповідальності характеризується наявністю власних принципів права, які визначають його зміст, функції, гарантії тощо. До них відносять: співмірність тяжкості вчиненого правопорушення та покаранню, що призначається за нього; індивідуалізації; презумпція невинуватості; неможливості двічі бути притягненим до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення та інші. Але юридична відповідальність державних службовців є спеціальним видом юридичної відповідальності, тому має особливості щодо підстав, виду стягнень та порядку притягнення до неї.

Серед науковців відсутня єдність позицій щодо переліку принципів юридичної відповідальності державних службовців. М.І. Зубрицький виокремлює такі принципи: законності, справедливості, обґрунтованості, своєчасності, невідворотності, індивідуалізації, одноразовості в застосуванні, доцільності та принцип виховання державного службовця [2, с. 53]. На нашу думку, досліднику необхідно було провести класифікацію зазначених принципів, бо серед них є як загальноправові (законності, справедливості), так і принципи юридичної відповідальності (своєчасності, невідворотності, індивідуалізації). До того ж, не коректним є застосування назви принципу «одноразовості в застосуванні» тому, що за вчинення одного правопорушення винну особу може бути притягнуто до відповідальності двічі, але до різних її видів (наприклад, спочатку до кримінальної, а потім на підставі обвинувального вироку суду до дисциплінарної у виді звільнення).

О.О. Губанов вказує, що в Україні загальні принципи юридичної відповідальності та принципи юридичної відповідальності публічних службовців співпадають, але визначені окремо [3, с. 67]. Науковець пропонує такий перелік основних засад: законність, справедливість, гуманізм, своєчасність, презумпція невинуватості, неприпустимість притягнення до відповідальності двічі за одне й те ж саме правопорушення, індивідуалізація відповідальності. Дослідник пропонує змінити конституційні положення (ст. 61 Конституції України) таким чином, щоб встановити заборону щодо притягнення особи до різних видів відповідальності за одне правопорушення, окрім цивільно-правової, що полягає у відшкодуванні завданої шкоди [3, с. 66]. Ми не погоджуємося з

пропозицією науковця, оскільки протиправна поведінка державного службовця одночасно може заподіювати шкоду різним видам суспільних відносин. Так, у разі порушення державним службовцем обмежень щодо одержання подарунків шкода заподіюється не лише суспільним відносинам у сфері належного здійснення державного управління, але й авторитету державної служби та відповідному органу державної влади, тому це повинно бути підставою для притягнення його до адміністративної та дисциплінарної відповідальності одночасно.

М.М. Колюка поділяє принципи юридичної відповідальності в залежності від форм нормативного вираження на ті, що закріплені у міжнародних документах, Конституції України і поточному законодавстві. Але він зауважує, що принципи юридичної відповідальності різних видів можуть відрізнитися під впливом специфічних засад конкретної галузі права [4, с. 409]. Цілком обґрунтованою є така позиція, оскільки цивільно-правова відповідальність може наставати у разі заподіяння шкоди без наявності вини, тоді як для всіх інших видів відповідальності вина є обов'язковою ознакою правопорушення (злочину, адміністративного проступку, дисциплінарного проступку).

Отже, у сучасних умовах здійснення державного управління необхідно розробити систему принципів юридичної відповідальності державних службовців із урахуванням загальних принципів юридичної відповідальності та принципів різних видів юридичної відповідальності. З метою захисту інтересів держави, прав і свобод громадян, підтримання авторитету органів державної влади пропонуємо створити єдиний нормативний акт, у якому визначити основні засади притягнення державних службовців до відповідальності.

Література:

1. Уварова О.О. Принципи права у правозастосуванні: загальнотеоретична характеристика: монографія. Харків: Друкарня МАДРИД, 2012. 196 с.
2. Зубрицький М.І. Види принципів юридичної відповідальності державних службовців. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2014. Вип. 29. С. 53-57.
3. Губанов О.О. Принципи юридичної відповідальності публічних службовців у країнах ЄС. Прикарпатський юридичний вісник. 2016. Вип. 5. С. 65-68.
4. Колюка М.М. Поняття та принципи юридичної відповідальності працівників органів внутрішніх справ. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/1806/Kolyuka.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 15.03.2020).

**Цивільне та сімейне право. Цивільне процесуальне право.
Комерційне право. Житлове право. Зобов'язальне право. Міжнародне
приватне право. Трудове право та право соціального забезпечення**

ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ДОСТУПУ ДО ІНФОРМАЦІЇ. ТЕОРЕТИЧНІ ОБГРУНТУВАННЯ КОНЦЕПЦІЇ

Гуйван Петро Дмитрович

*кандидат юридичних наук, заслужений юрист України, професор
Полтавського інституту бізнесу*

В науковій літературі вказується, що інформація становить певну сукупність відомостей, що об'єктивно існує в просторі та становить певну частину матеріального світу у вигляді просторових явищ [1, с. 172]. В той же час окремі дослідники, відкидаючи наявність матеріального змісту в даних відносинах, постулюють інформацію як певне явище, що існує в сфері взаємодії між розумами та об'єктами. За даною концепцією інформація є дією, яка займає певний час, а не стан буття, що займає фізичний простір, як у випадку матеріальних об'єктів. Подібну концепцію навряд чи можна підтримати. Будь-яке явище, займаючи місце у просторі, якщо воно не минає миттєво, відбувається та розвивається одночасно і у часі. Протиставлення часовому буттю певного явища його просторовому перебуванню є таким, що суперечить загальним філософським поглядам на співвідношення характеристик існування матерії. Адже об'єктивний час визнається необхідним атрибутом матерії [2, с. 75-78].

Інформація як об'єкт матеріального світу, що реально існує, займає відповідне місце у темпоральному просторі. Це де-факто фіксується проміжком часу її існування, включаючи періоди створення, обробки, використання та зберігання. Відтак у період глобального та радикального розвитку інформаційних технологій та мережевого забезпечення інформація реально розглядається не лише, як сукупність відомостей, а як триваючий в часі процес її використання та обміну нею. В даному розумінні інформаційних відносин наочно відтворюються класичні філософські концепції розуміння об'єктивно існуючого матеріального явища, як такого, що триває в той же самий момент у просторі і у часі [3, с. 113-114]. З даної точки зору, інформація як явище є таким же об'єктом правового регулювання, як інші матеріальні чи нематеріальні об'єкти, а правове опосередкування відносин, що носять значення інформаційних, повинно мати класичний характер, звісно з урахуванням особливостей предмету.

Право особи на доступ до інформації є одним з найважливіших елементів свободи слова. Така свобода буде позбавлена ефективності,

якщо люди не мають доступу до інформації. Доступ до інформації є основою для демократичного способу життя. Тому слід ретельно виявляти тенденцію, спрямовану на відсутність доступу людей до інформації. У права на доступ до інформації є багато аспектів: воно включає: загальне право громадськості мати доступ до відомостей, які становлять суспільний інтерес; право засобів масової інформації на доступ до інформації; право окремих осіб запитувати і отримувати дані, що представляють суспільний інтерес, та інформацію, яка може вплинути на їхні приватні права, як особистості. Особливістю реалізації права на інформацію є те, що інформаційна свобода є «активізатором» інших прав. Доступ до інформації часто необхідний для окремих осіб, що прагнуть здійснити інші права. Право на інформацію виступає в субсидіарній ролі, тобто без нього ні громадськість, ні індивід не зможуть реалізувати належні їм інші права. Без реалізації права на інформацію неможлива повноцінна реалізація права на участь в управлінні своєю країною [4].

Будь-яке право буде ефективним, якщо воно має правовий механізм здійснення та гарантії його захисту у випадку порушення. Оскільки досить значну участь у відносинах щодо здійснення інформаційних прав і свобод людини грають компетентні органи владних повноважень, причому у якості зобов'язаної за законом особи, досить припустимою є вірогідність свавільства державних суб'єктів у даному процесі. В цьому ми часто пересвідчуємося при необхідності отримати публічну інформацію, яка за законом має бути відкритою. Насправді ж, попри загальну, здавалося б, урегульованість питання, особи, що звертаються за відомостями в Україні, постійно отримують необґрунтовані відмови в задоволенні запитів на інформацію. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування фактично безпідставно відмовляють у наданні запитуваних відомостей, відносячи їх до інформації з обмеженим доступом; неправомірно застосовуються грифи обмеження доступу до інформації, такі як: “опублікуванню не підлягає”, “не для друку”, “для службового користування”. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування не повністю виконують вимогу оприлюднювати інформацію про свою діяльність. Існують великі труднощі в отриманні громадянами локальних нормативно-правових актів (а в деяких випадках це взагалі неможливо) місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, не говорячи вже про проекти таких актів [5, с. 151-152]. Відтак, дуже актуальним постає питання про судовий захист права особи на доступ до інформації.

В науковій літературі даному питання присвячена значна увага дослідників. Ними вивчалась проблематика окремих аспектів вітчизняного законодавства та правозастосовної практики щодо доступу людини до інформації, якою володіє суб'єкт владних повноважень. Разом

з тим, поки що недостатньо вивченими залишаються такі актуальні питання, як недотримання розпорядниками інформації прав особи вільно і безперешкодно та своєчасно отримувати відомості, як про суспільне життя, так і стосовно власних приватноправових прав та обов'язків. Відтак, поза зоною наукових та законодавчих інтересів наразі залишається проблема сваволі та безкарності, що наразі мають місце в національній правовій системі в даній сфері. Наочним та показовим був би досвід європейських правових інституцій.

Як відомо, одним з основних джерел національного права, у тому числі в царині захисту інформаційних прав особи, є Європейська конвенція про захист прав людини та основоположних свобод (1950 р.). Зокрема, даний документ визначає, що держави, які його підписали, мусять гарантувати право на свободу слова. Це право включає можливість дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів. Здійснення цих свобод, оскільки воно пов'язане з обов'язками і відповідальністю, може підлягати таким формальностям, умовам, обмеженням або санкціям, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі, для захисту репутації чи прав інших осіб, для запобігання розголошенню конфіденційної інформації або для підтримання авторитету і безсторонності суду. Власне, органом, який уповноважений здійснювати практичне застосування конвенційних приписів шляхом їхнього прецедентного тлумачення, є Європейський суд з прав людини. За своєю сутністю це інституція, яка покликана захищати права, передбачені Конвенцією Ради Європи про захист прав людини і основоположних свобод, і одним із таких прав є право на свободу вираження поглядів, передбачене статтею 10 Конвенції.

Слід зазначити, що практика правозастосування ЄСПЛ в досліджуваній наразі площині довгий час не була стабільною. Це було викликане різним концептуальним розумінням правового статусу публічних суб'єктів стосовно їхнього обов'язку надавати соціально значиму інформацію будь-якій особі, яка за нею звертається. Важливо було на практиці напрацювати ті критерії, які визначали певні відомості як публічні, та встановити ознаки особи, яка прагне отримати таку інформацію. Адже досить часто відсутнє сутнісне розмежування публічних даних із тими, інформація про які має приватне практичне значення для конкретного суб'єкта. З урахуванням визначеності у даному питанні Європейський суд з прав людини і намагався відділити правозахисні засоби, що застосовуються при охороні суб'єктивного

приватного інформаційного права особи (права на охорону приватного життя, ст. 8 Конвенції) від публічного права на доступ до соціально значимої інформації (ст. 10 Конвенції).

Дійсно, не викликає сумнівів, що органи влади створюють значний масив інформації, отримують і зберігають великий обсяг даних від фізичних та юридичних осіб. Це важлива інформація, що впливає на життя усієї спільноти, на можливість реалізації суб'єктивних прав окремого носія. Відтак його можливість одержувати необхідну суттєву інформацію, що існує у суспільстві, на пряму залежить від того, чи вчиняє держава активні дії, щоб опублікувати чи надати на запит відомості, якими вона розпоряджається. Європейський суд неодноразово розглядав справи, у яких заявники вказували на те, що органи держави не надали їм певну інформацію. Аналіз прецедентної практики цього міжнародного правозастосовного органу показує, що, поступово вдосконалюючи способи захисту інформаційних прав особи, Європейський суд з прав людини виробив стабільну позицію, згідно з якою державні органи, які є суб'єктами розпорядження інформацією, що має соціальний інтерес, повинні гарантувати доступ до неї будь-якій особі, інтересів якої торкається публічна інформація. Це стосується не лише надання своєчасної та повної і кваліфікованої відповіді на запити зацікавленого суб'єкта, а й здійснення позитивного зобов'язання щодо доведення до відому громадян важливої для їхніх прав інформації. Ефективне здійснення прав за статтею 10 Конвенції часто може відбуватися саме шляхом прийняття позитивних заходів з боку владних структур, більше того, за позицією ЄСПЛ, такі ж дії розпорядників інформації часто є обов'язковими навіть в області відносин між приватними особами, коли захищається право на приватність за ст. 8. Невиконання вказаних приписів означає порушення конвенційних правил про свободу інформації.

Література:

1. Право інтелектуальної власності. Підручник для студентів вищих навч. закладів. / За ред. О.А. Підпригори, О.Д. Святоцького. К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2002. 624 с.
2. Лой А.Н., Шинкарук Е.В. Время как категория социально-исторического бытия. Вопросы философии. 1979. № 12. С. 73-86.
3. Трубников Н.И. Проблемы времени в свете философского мировоззрения. Вопросы философии. 1978. № 2. С. 111 –121.
4. Report of the Special Rapporteur, Mr. Abid Hussain, pursuant to Commission on Human Rights resolution 1993/45, E/CN.4/1995/32, 14 December 1994. URL: <http://hrlibrary.umn.edu/commission/country52/39-add1.htm>

5. Демкова М., Фігель М. Інформація як основа інформаційного суспільства: поняття та правове регулювання. Інформаційне Суспільство. Шлях України. – К.: Фонд «Інформаційне суспільство України», 2004. С. 150-163.

ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ СТОРІН ЗА ДОГОВОРОМ ДАРУВАННЯ

Гурзель Юлія Вікторівна

студентка II курсу юридичного факультету Тернопільського національного економічного університету

Труфанова Юлія Владиславівна

кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільного права та процесу Тернопільського національного економічного університету

Майно не завжди передається на платних засадах. Відносини, що виникають при безоплатному переданні майна у власність іншій особі, опосередковуються, зокрема, договором дарування. Цивільний кодекс України, а саме Глава 55, ст. 717, дає визначення договору дарування згідно якої за договором дарування одна сторона (дарувальник) передає або зобов'язується передати в майбутньому другій стороні (обдаровуваному) безоплатно майно (дарунок) у власність [1, с. 229].

Договір дарування вважається укладеним, якщо сторони мають повне уявлення не лише про предмет договору, а й досягли згоди щодо всіх його істотних умов [3].

Спрямованість дій дарувальника на передачу майна саме у власність, відокремлює договір дарування від усіх інших договорів. Законодавець виділяє кілька видів договору дарування: договір дарування з обов'язком передати дарунок у майбутньому (ст. 723,724 ЦК України); договір дарування з обов'язком обдаровуваного на користь третьої особи (ст. 725, 726 ЦК України); договір про пожертву (ст. 729,730 ЦК України).

Окремо необхідно зупинитися на безвідплатності договору дарування. Цей правочин у будь-якому разі не повинен містити умов про надання зустрічного задоволення. У ч. 2 ст. 717 ЦК України зазначено: договір, який встановлює обов'язок обдаровуваного вчинити на користь дарувальника будь-яку дію майнового або немайнового характеру, не є договором дарування.

Безоплатність, як головна кваліфікуюча ознака договору дарування не означає, що обдаровуваний взагалі вільний від будь-яких майнових обов'язків.

Згідно із законодавством сторонами у договорі дарування можуть бути будь-які учасники цивільних правовідносин. Слід звернути увагу, що на можливість укладання договору громадянами значною мірою впливає обсяг їх дієздатності, адже недієздатна фізична особа згідно із ст. 41 ЦК не може вчиняти жодних правочинів. [2, с. 290].

Право власності обдаровуваного на дарунок виникає з моменту його прийняття (ч. 1 ст. 722 ЦК України). При цьому, якщо дарунок направлено обдаровуваному без його попередньої згоди і обдарований негайно не заявить про відмову від його прийняття, дарунок вважається прийнятим. Договір дарування майнового права та договір дарування з обов'язком передати дарунок у майбутньому обов'язково мають бути укладеними у письмовій формі, при недодержанні якої вони є нікчемними [2, с. 296].

Цивільне законодавство виділяє певні права та обов'язки сторін договору. Оскільки договір дарування належить до безоплатних, то дарувальник не повинен додержуватися вимог щодо якості речі. Але недоліки дарунка не повинні бути небезпечними для життя, здоров'я, майна обдаровуваного чи інших осіб. У разі, якщо вони несуть таку загрозу і дарувальникові про це відомо, він зобов'язаний попередити про них обдаровуваного [1, с. 230].

У випадках невиконання дарувальником вищезазначеного обов'язку, він повинен відшкодувати шкоду, завдану обдаровуваному або ж іншим особам при володінні чи користуванні його подарунком.

Отже обов'язком дарувальника є повідомити обдаровуваному про відомі недоліки речі та відшкодувати шкоду, завдану майну, та шкоду, завдану каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю в результаті володіння чи користування дарунком. Договором дарування може бути встановлений обов'язок дарувальника передати дарунок обдаровуваному в майбутньому через певний строк. Правом дарувальника є доручити укласти договір дарування представнику, відмовитися від договору дарування до вручення речі обдаровуваному, якщо вона передана підприємству, організації транспорту, зв'язку або іншій особі для вручення обдаровуваному [2, с. 294].

Виникнення у обдаровуваного права власності на дарунок і момент його прийняття, як правило, збігаються. У більшості випадків, право власності на дарунок у набувача виникає не з моменту його передання, а лише з моменту його прийняття. Обдарований у будь-який час може відмовитись від дарунка, незалежно від наявності чи відсутності на це поважних причин. Але слід мати на увазі, що у разі, коли обдарований не бажає прийняти подарунок, який був направлений без його попередньої згоди, він має негайно заявити про свою відмову від прийняття дарунка [4, с. 73].

Отже, із вище сказаного можна зробити висновок, що договір дарування відокремлюється від інших, адже є безвідплатним. Сторони цього договору мають свої права та обов'язки, які є основною підставою вважати цей договір дійсним. Обов'язком дарувальника є повідомити обдаровуваному про відомі недоліки речі та відшкодувати шкоду, у разі ушкодженню здоров'ю. Правом дарувальника є доручити укласти договір дарування представнику, відмовитися від договору дарування до вручення речі обдаровуваному. Обдаровуваний у свою чергу має право прийняти або ж відмовитись від дарунка, а його обов'язком є повідомити дарувальника про недоліки речі.

Література:

1. Цивільний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 1 вересня 2019 р.: (ОФЦ. ТЕКСТ). – К.: ПАЛИВОДА А. В., 2019. – 448 с. – (Кодекс України)
2. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: у 2 т. – 4-те вид., перероб. і допов. / за ред. В. Г. Ротань (кер. авт. кол.), А. Г. Ярема, В. В. Кривенко, В. Я. Карабань, О. Є. Сонін – Харків: Фактор, 2018. – Т. II. – 1188 С. URL: <https://www.rulit.me/books/naukovo-praktichnij-komentar-do-civilnogo-zakonodavstva-ukraini-read-428691-1188.html>
3. Постанова Верховного Суду України від 27 квітня 2016 року, №6. URL: [http://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/7CEA1DF2CB218453C2257FA400306218](http://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/7CEA1DF2CB218453C2257FA400306218)
4. Цивільне право України: навчальний посібник / кол. авторів; за ред. Г.Б. Яновицької, В.О. Кучера. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2018. – 468 с.

ВПЛИВ РИМСЬКОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА НА ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОГО ДОГОВОРУ ДОРУЧЕННЯ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Дихта Наталя Миколаївна

кандидат юридичних наук, Національний університет «Одеська юридична академія»

Актуальність договору доручення серед юридичних та фізичних осіб передусім пов'язана з інститутом представництва, без існування якого неможливо уявити сучасне суспільне життя та цивільний обіг в умовах сьогодення.

Як наголошує В.Л. Гранін, формування основи сучасних уявлень про інститут представництва припадає на добу римського приватного права.

Дослідження та вивчення першоджерел вказує на наявність ідеї представництва вперше у римському приватному праві [2, с. 114-116].

Але навіть розвинутому римському праву не було відомим таке явище, яке в сучасному праві називають укладанням договорів через представника: коли одна особа (представник) укладає правочин від імені і за рахунок іншої особи (особи, яку представляють), і всі юридичні наслідки покладаються на особу, яку представляють. Хоча римському праву поняття «представництво» не було відоме, та це не означає, що такі суспільні відносини не існували. Римське право просто не визначилося з назвою таких відносин: «...вислови римлян щодо даного питання були невизначені і нерідко неясні...» [1, с. 3].

Спочатку укладання договору через представника було просто неприпустимим. Крім того, у ранній період римського права представництво має місце лише між особами, які знаходяться у відносинах влади і підпорядкування. Існувало також представництво лише з огляду на закон (необхідне представництво). Але з часом розвиток товарних відносин вимагав появи правових форм, що закріплювали дії однієї особи в інтересах іншої. Тому в римському класичному періоді (I-III ст. н.е.) вже сформувався досить чітке уявлення про представництво як сукупність засобів, призначених допомогти одній стороні реалізувати і захистити свої права за допомогою інших осіб [3, с. 273].

Використовуючи традиційний для римського права прийом: «від конкретних рішень – до нормативних узагальнень», римські юристи, ігноруючи абстрактні дефініції, проте, розробили досить складну систему рішень (позовів) щодо представництва, у тому числі в галузі торгового обігу [5, с. 226-227]. При цьому одним з договорів, який мав позовний захист та специфічний фідучіарний характер є договір доручення, який не маючи потреби в конструкції представництва, виявився здатним до самостійного подальшого розвитку.

Так, договір доручення («*mandatum*»), який є договором, за яким одна особа («*mandans*» – довіритель) доручає, а інша особа (за римською термінологією «*procurator*» – мандатарій, повірений) приймає на себе виконання безоплатно будь-яких дій. Крім того, в юридичній літературі пропонувались й інші визначення цього договору за римським приватним правом, але спільне було те, що виникало зобов'язання *facere*. Природа діяльності повіреного могла бути різноманітною: це могла бути фізична (*operae illiberales*) та інтелектуальна (*operae liberales*) праця, що відображено в інституціях Гая (Гай 3, 162; I 3,26,13; Д 17,1,36,1).

Походив *mandatum* від такого фідучіарного договору як *fiducia cum amico*. Фідучіарні договори мали необмежене застосування і використовувалися для оформлення різного роду відносин. Тому їх укладання в Римському приватному праві було досить розповсюдженим

явищем. Про що свідчить не лише окрема стаття в Інституціях Гая, а й історичні події (Рим постійно вів війни), а отже збереження майна в часи смут, а також можливість отримати винагороду за військові походи й викупити з застави власне майно було досить актуальним в той час для укладання різноманітних угод, в тому числі й фідучіарних. Фідучіарна форма обслуговувала власне майнові і немайнові операції. Крім того, *fiducia* передбачає наявність «латентних» домовленостей між контрагентами, які прямо в укладених договорах не висвітлюються. Фідучіарні відносини за своєю суттю були удаваним правочином, за яким власник переносив на набувача право власності незалежно від того, для якої мети робилось те перенесення, вони відірвані від своєї мети [6, с. 108].

Назву «фідучіарних» ці договори отримали тому, що єдиною гарантією їх виконання була добросовісність (*bona fides*) зобов'язаної особи. До того ж кожен з договорів, в тому числі й «*mandatum*» повинен відповідати певним умовам дійсності: по-перше, повинна бути наявність згоди сторін, які домовилися про зміст договору; по-друге – зміст договору повинен бути фізично можливим [4, с. 153]. Предметом доручення могли бути дії як юридичного характеру (здійснення угод, виконання процесуальних дій), так і фізичного характеру (J.3.26.13)). Але договір доручення частіше укладався на предмет вчинення саме юридичних дій – правочинів, виконання процесуальних дій тощо.

Особливий соціальний і побутовий зміст мандата в рабовласницькому суспільстві позначався на відповідальності мандатарія. Права повіреного (мандатарія) в цьому договорі були досить обмеженими. Права довірителя (манданта) відповідали обов'язкам повіреного.

Для захисту інтересів сторін кожна з них мала спеціальний позов, що впливав з договору доручення. Відносини між довірителем та повіреним стосовно припинення договору доручення могли вирішуватися й до виконання зобов'язань повіреним в випадку, коли сторони це обговорили («*dissensus*») або коли закінчився строк дії договору. Крім того, кожна із сторін мала право в будь-який час в односторонньому порядку відмовитися від договору. Також мандатум припинявся смертю однієї зі сторін. Ці спеціальні випадки припинення договору доручення зумовлювалися тим, що договір доручення припускав особливу довіру і взаємообізнаність сторін, якщо це зникало, повинен був припинитися і сам договір. Проте, і в цих випадках повірений зобов'язаний довести до кінця розпочаті дії, аби запобігти можливій шкоді спадкоємцям довірителя. Тобто мандатарій не вправі при отриманні відомостей про смерть манданта негайно залишити доручену справу. Передусім забезпечувалися інтереси довірителя.

Таким чином, основні положення сучасної конструкції договору доручення сформувалися ще в римському приватному праві й були рециповані великою кількістю країн, в тому числі знайшли своє відображення в законодавстві України. Так, визначення договору доручення за сучасним законодавством України, права як повіреного, так і довірителя, предмет договору тощо регламентовані нормами гл. 68 ЦК України, загальними положеннями про зобов'язання, правилами гл. 17 ЦК України про представництво. Більшості обов'язків довірителя та повіреного відповідають кореспондуючі права довірителя чи повіреного.

Література:

1. Казанцев Л. Свободное представительство в римском гражданском праве : монография. Киев: Университетск. тип., 1884. 120 с.
2. Северова О.С. Представительство за римським правом. *Юридический вестник*. 2000. № 4. С. 112-115.
3. Северова О.С. Представительство у комерційних відносинах за римським правом. *Актуальні проблеми держави та права*. 2000. Вип.7. С. 273-276.
4. Скрипилев Е.А. Основы римського права: конспект лекцій. Москва: Осъ, 2000. 208 с.
5. Харитонов Є.О. Історія приватного (цивільного) права Європи. Частина 1. Витоки монографія. Одеса, 1999. 288 с.
6. Хвостов В.М. История римского права : пособие к лекциям. Москва: Тип. Т-ва И. Д. Сытина, 1910. 464 с.

ІСТОРИЧНІ ВИТОКИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН ЕМФІТЕВЗИСУ ТА ЇХ РЕАЛІЗАЦІЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Кобзар Вікторія Василівна

*кандидат юридичних наук, викладач циклової комісії правових дисциплін,
Коледжу економіки і технологій Чернігівського національного
технологічного університету*

За своєю юридичною природою, одним з видів речових прав на чуже майно є емфітевзис, що передбачає собою право володіння та користування чужою землею для сільськогосподарських потреб. Виникнення даного інституту пов'язується з древніми греками, які ще в III ст. до н. е. називали ним спадкову оренду землі для розведення садів та виноградників. Згодом цей інститут запозичили правники стародавнього Риму (II ст. н. е.), які прагнули до вирішення питання оформлення довготривалих відносин володіння та користування чужою землею з

метою перетворення необроблюваних земельних наділів великої площі в продуктивні сільськогосподарські угіддя.

Сутність правового регулювання емфітевзису, при ознайомленні з науковою і навчальною літературою, витікає з джерел римського приватного права, які є, так би мовити, першоджерелами його правового регулювання. Сюди відносяться і Інституції Гая [1], і Інституції та Дігести Юстиніана [2, с. 60-93], також Кодекс Феодосія, Кодекс та новели Юстиніана 535 та 544 років [3].

Інституції Гая є цінним джерелом інформації про формування концепції емфітевзису за римським приватним правом, оскільки у них фіксується стан розвитку римського права періоду пізньої Республіки та початку Принципату, тобто на момент виникнення та оформлення емфітевзису. Так, у Інституціях Гая йдеться про визначення правової природи емфітевзису у якості оренди (*locatio-conductio*) (*Gai. Inst. III. 145*). В Інституціях Юстиніана [4] правам на чужі речі присвячено титули III–V книги другої. Дігести Юстиніана [5] містять відомості про емфітевзис в титулі III книги 6 – “*Si ager vectigalis, id est emphyteuticarius, petatur*” (“Якщо подається вимога про орендовану у громади ділянку, тобто емфітевтичну ділянку”), де зазначається про емфітевзис як довічну оренду, яка надавала право на річ із особливим видом позову для його захисту (*D. 6. 3*). Окремі положення щодо емфітевзису наявні у Кодексі Феодосія [6, с. 262-312], що визначають похідний характер емфітевзису, а також суперфіцію щодо права власності. Конструктивно емфітевзис вважався вічним правом, оскільки не обмежувався жодними строками. В цьому і полягала його основна відмінність від оренди, яка здавна була правом строковим.

До характерних рис, притаманних даному інституту за римським приватним правом, і які рецепіювались нашою цивільно-правовою системою, відносились: належність його до одного з видів речових прав; абсолютний характер захисту, що забезпечувався з допомогою речово-правових позовів; наділення емфітевта (землекористувача) основною правомочністю права користування чужою земельною ділянкою; специфічність емфітевтичного права, яка пов'язана із його особливим об'єктом – земельною ділянкою, призначеною для землеробства або ведення сільського господарства (інших сільськогосподарських потреб); наявність особливої підстави встановлення, якою має бути договір, судове рішення (*adiudicatio*) або заповіту; наявність такої ознаки як оплатність, яка може бути використана лише для однієї з підстав виникнення емфітевзису – договору; відсутність визначення строку.

Отже, за римським приватним правом емфітевзис визначався як речове, спадкове, оплатне, відчужуване право користування чужою земельною ділянкою за сільськогосподарським призначенням.

Загальні положення про емфітевзис в сучасному українському законодавстві містяться у главах 33 ЦКУ [7] та 16-1 [8] ЗКУ, які регулюють право користування чужою земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб або для забудови. Але тут необхідно звернути увагу на таку важливу характерну рису емфітевзису, яка, зокрема, розмежовує його з суперфіцієм, як його призначення. А саме, земля надається суперфіціарію лише для забудови, а емфітевтові (особі, яка за договором емфітевзису, виявила бажання користуватися земельною ділянкою) – лише для сільськогосподарських потреб.

Так, сторонами даного договору є власник земельної ділянки (назвімо його бенефеціаром), що надає її у користування іншій особі для сільськогосподарських потреб, та особа, яка виявила бажання користуватися такою ділянкою (землекористувач, емфітевт). Не може бути стороною відносин емфітевзису особа, якій земельна ділянка надається у постійне користування або на умовах договору оренди.

Виходячи також з положень ч. 2 ст. 22 ЗКУ, можемо визначити об'єкт договору емфітевзису, яким є *виключно* землі сільськогосподарського призначення.

Договір між власником земельної ділянки і особою, яка виявила бажання користуватися даною ділянкою для сільськогосподарських потреб був, і залишається основною і єдиною, підставою виникнення емфітевзису (ч. 1 ст. 407 ЦКУ та ч. 1 ст. 102 ЗКУ), дотримуючись умов якого і законодавчо встановлених норм, емфітевт веде господарство на власний розсуд, із застосуванням тих засобів виробництва, які не погіршують стан земельної ділянки та екологічний стан довкілля. Вся продукція, отримана в результаті його діяльності, становить його власність, з невідчужуваним правом розпорядження нею на власний розсуд.

Безпосередній інтерес і пряма вигода бенефеціара полягає в отриманні плати за користування земельною ділянкою, а також у забезпеченні її фактичної обробки та поліпшенні корисних властивостей землі.

Строк дії договору емфітевзису, укладеного після 01.01.2019 (дата початку дії Закону № 2498 від 10.07.2018 р.) [9], має бути конкретно визначеним для земель всіх форм власності та становити не більше 50-ти років. До вказаної дати такий максимальний строк передбачався лише для договорів, об'єктом якого були земельні ділянки державної або комунальної власності. Земельні ділянки приватної власності, до набрання ним чинності можна було передавати в користування на будь-який строк, або ж взагалі строк дії договору не вказувати. В останньому випадку договір емфітевзису вважався укладеним на невизначений строк, і кожна

із сторін могла відмовитися від договору емфітевзису, попередньо попередивши про це другу сторону не менш як за один рік (ст. 408 ЦКУ).

Наступне, в ЦКУ відсутня імперативна норма, яка б визначала обов'язковість плати за договором емфітевзису. Так, у ч. 2 ст. 409 ЦКУ передбачено лише, що бенефеціар *має право* на одержання плати за користування нею. Розмір плати, її форма, умови, порядок та строки її виплати встановлюються договором. Одночасно з цим, норма ч. 2 ст. 410 ЦКУ вказує на те, що на емфітевта покладається обов'язок вносити плату за користування земельною ділянкою, а також інші законодавчо встановлені платежі, який виникає в результаті реалізації бенефеціаром свого права на отримання такої плати, і за умови погодження між сторонами розміру, форму, умов, порядку та строків виплати. Відповідно, обов'язок емфітевта вносити плату за емфітевзис відсутній у разі утримання власником від реалізації його права на отримання такої плати, що виражається застереженням в договорі про безоплатність емфітевзису. Напрошується висновок, що визначений обов'язок емфітевта є кореспондуючим праву бенефеціара на отримання плати за даним договором.

Також на сьогоднішній день жодним законодавчим актом не встановлений розмір плати за користування землею на умовах емфітевзису, відсутніми є також положення відносно її залежності від нормативної грошової оцінки землі або будь-яких інших кількісних показників. А отже сторони такого договору мають право визначати розмір та порядок внесення плати за користування об'єктами емфітевзису на власний розсуд.

У правовому статусі емфітевта відсутній обов'язок вносити до бюджету обов'язкову плату за землю, передбачену Податковим кодексом України (розділ XII), оскільки вони не відносяться ні до власників, ні до орендарів об'єктів емфітевзису. Дане правило розповсюджується і на випадки, коли об'єктом договору емфітевзису виступає земельна ділянка, що знаходиться у державній або комунальній власності.

Ще до однієї з характеристик реалізації емфітевзису відноситься його відчужуваність, що означає його можливість бути переданим емфітевтом іншій особі на підставі угоди, за виключенням випадків, коли здійснюється право користування земельною ділянкою, що перебуває у державній або комунальній власності. Не можна також його передавати у заставу та вносити до статутного фонду (ч. 3 ст.407 ЦКУ).

Відсутність обов'язкової нормативно закріпленої плати за емфітевзисом вказує на те, що даний договір може бути як оплатним, так і безоплатним. При цьому відзначається переважне право власника перед іншими особами, в разі продажу права користування земельною ділянкою, його придбання на рівних умовах та за ціною, що актуальна на момент

продажу. З приводу цього існує певне застереження, за яким власник землі наділяється переважним правом викупу емфітевзису лише за умови його оплатного відчуження. В тому ж разі, коли емфітевт виявить бажання передати емфітевзис іншій (третій) особі у безоплатне користування, то, уявляється, у власника така перевага буде відсутньою.

Далі, на чому ще хотілось би зупинитись у характеристиці реалізації цікавлячого нас договору, це на такій його властивості, яка проявляється у можливості його реалізації на умовах спадщини. А отже, він може переходити у спадщину на підставі як заповіту, так і закону.

Цивільним законодавством визначені підстави припинення емфітевзису в разі поєднання в одній особі власника земельної ділянки та землекористувача; спливу строку, на який було надано емфітевзис, якщо строк було зазначено в договорі про встановлення цього права (ст. 412 ЦКУ). Також передбачена можливість його пролонгації, але обов'язок власника ділянки подовжити на вимогу емфітевта строк дії емфітевзису не встановлений. Отже, в разі продовження землекористувачем подальшого використання земельної ділянки, він набуває для себе можливість нею володіти, що пов'язується в подальшому з а) набуттям ним права власності за набувальною давністю (ст. 344 ЦК України) та б) викупом земельної ділянки у зв'язку із суспільною необхідністю. В даному випадку мова йде про викуп саме земельної ділянки, а не права користування нею (ст. 350 ЦК України).

Підсумовуючи вище викладене, зазначимо, що не дивлячись на своє багатовікове існування, історично емфітевзис як правовий інститут у національному законодавстві з'явився лише з прийняттям у 2003 р. Цивільного кодексу України. А тому цілком справедливо можна говорити про його новизну, яка і до сьогодні не набула належної правової регламентації, порівняно з договором оренди [10]. Хоча, на відміну від останнього, він має низку переваг, пов'язаних, перш за все, з переважним правом власника земельної ділянки на купівлю емфітевзису; з обмеженням права власника впливати на користування емфітевтом земельною ділянкою в разі використання її за цільовим призначенням; з можливістю його відчуження землекористувачем іншій особі, а також передачею у спадок.

При чому мораторій на землю не забороняє здійснювати відчуження емфітевзису. А наявність у власника переважного права на викуп емфітевзису буде означати його припинення. І в разі, якщо викуп емфітевзису не буде ним здійснений, то за такої умови це не може стати перешкодою до його продажу іншій особі. Тому саме можливість здійснювати вільний продаж емфітевзису стає дедалі привабливішим для сільськогосподарських суб'єктів [11].

Відсутність же затверджених типових договорів емфітевзису і спеціального законодавства [12], яке б здійснювало нормативне регулювання відносин в цій сфері, певним чином значно розширює як коло можливостей сторін у визначенні умов його застосування, що вбачається для них плюсом, так і коло ризиків, пов'язаних з умовами його реалізації. А це є, власне, мінусом, пов'язаним, перш за все, з настанням певних негативних наслідків матеріального характеру для власника земельної ділянки в разі продажу ним емфітевзису, за чим він позбавляється можливості в отримуванні щорічних платежів, отримавши натомість відразу певну грошову суму. Також в разі домовленості між сторонами про сплату певної щорічної грошової суми, власник земельної ділянки одразу суму значного розміру не отримає. І цей фактор також необхідно обов'язково враховувати на практиці.

Існують також певні зауваження з приводу форми емфітевзису, який, як і договір оренди, має укладатися у письмовій формі, але без вимоги обов'язкового нотаріального посвідчення, хоча практично воно здійснюється сторонами. Думається, тут варто звернути увагу на обов'язкову законодавчу регламентацію положення стосовно обов'язковості нотаріально посвідченої форми емфітевзису, в першу чергу за для уникнення негативних наслідків, пов'язаних з дотриманням і виконанням умов такого договору, і які торкатимуться безпосередньо саме особи власника земельної ділянки, оскільки саме на ній лежить ризик матеріальної втрати права отримувати вигоду від його реалізації. Тому саме така форма договору на сьогодні є єдиним надійним гарантом захисту права власності на об'єкт, що наділений виключними специфічними ресурсними характеристиками. Це з одного боку. З іншого – дозволить уникнути несвоєчасного отримання дивідендів від використання такого об'єкта недобросовісними особами, що наразі взяли його в користування і несвоєчасно виконують свої обов'язки перед бенефіціаром, або ж взагалі позбавляють його своєчасного і першочергового права претендування.

Література:

1. Гай. Институции / под ред. В.А. Савельева, Л.Л. Кофанова; пер. с лат. Ф. Дадынского. – М.: Юристъ, 1997. – 368 с.
2. Харитонов Е.О. Основы римского частного права / Е.О. Харитонов. – Ростов н/Д: Изд-во “Феникс”, 1999. – 416 с
3. Памятники римского права: Законы XII таблиц. Институции Гая. Дигесты Юстиниана; пер. с лат. – М.: Зерцало, 1997. – 608 с
4. Институции: История и система римского гражданского права. Ч. 2: Вып. 1. Ч. 2: Система. Вып. 1: Общая часть и вещное право / Зом Р. ; пер.:

- Н. Кесслер; предисл. и ред.: А.Н. Беликов, прив.-доц. – Сергиев Посад: Тип. И.И. Иванова, 1916. – 375 с
5. Дигесты Юстиниана / отв. ред. Л.Л. Кофанов. Т. III.; пер. с лат. – М.: Статут, 2003. – 780 с.
 6. Карышев Н. Вечно-наследственный наем земель на континенте Западной Европы / Н. Карышев. – М.: СПАРК, 2007. – 330 с
 7. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435 – IV (в останній редакції від 02. 04. 2020 р.)
 8. Земельний кодекс України від 25.10. 2001 № 2768 – III (в останній редакції від 21. 02. 2020 р.)
 9. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вирішення питання колективної власності на землю, удосконалення правил землекористування у масивах земель сільськогосподарського призначення, запобігання рейдерству та стимулювання зрошення в Україні»: Закон № 2498 від 10.07.2018 р. [Електронний ресурс]
 10. Закон України «Про оренду землі» від 06.10.1998 № 161 – XIV
 11. Що таке емфітевзис : роз'яснення юристів:[електронний ресурс] <https://ldn.org.ua/consultations/emfitevzys-ta-orenda-zemel-silskohospodarskoho-pryznachennya-vidminnosti-ta-perevahy/>
 12. Емфітевзис та оренда земель сільськогосподарського призначення : відмінності та переваги: [електронний ресурс] <https://ldn.org.ua/consultations/emfitevzys-ta-orenda-zemel-silskohospodarskoho-pryznachennya-vidminnosti-ta-perevahy/>

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РЕФОРМУВАННЯ ЖИТЛОВОГО-КОМУНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

Микитюк Василь Олександрович
кандидат педагогічних наук, доцент, Харківський національний педагогічний університет ім. Г.С. Сковороди

Микитюк Світлана Олегівна
кандидат педагогічних наук, доцент, Харківський національний педагогічний університет ім. Г.С. Сковороди

Україна є соціальною, правовою державою, в якій найвищою соціальною цінністю визнається людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, тому права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави у соціальній сфері. За чинною Конституцією України кожен має право на житло. Право власності та інші права на житло надійно гарантуються. Але постійно виникають питання

правового режиму житла, обрання форми його управління, проведення поточного і капітального ремонту.

Метою роботи є дослідження форм управління багатоквартирного будинку, які мають стати головним інструментом реалізації реформи у сфері житлово-комунального господарства.

Відповідно до Закону України «Про особливості здійснення права власності у багатоквартирному будинку» багатоквартирним будинком – житловий будинок, в якому розташовано три чи більше квартири. У багатоквартирному будинку можуть також бути розташовані нежитлові приміщення, які є самостійними об'єктами нерухомого майна [1].

Власники квартири або нежитлового приміщення у багатоквартирному будинку є співвласниками цього будинку, які мають право не тільки користуватися своїм майном, а й відповідальні за його стан, можуть вирішувати питання комфортності проживання в ньому, впливати на якість обслуговування будинку, бути активними у вирішенні питань власного житлового добробуту.

Однією з форм управління багатоквартирним будинком є самостійне управління співвласниками. Цей варіант може бути рекомендований для малоквартирних будинків (3-5 квартир), де власники самостійно можуть утримувати свій будинок та прибудинкову територію в належному стані.

До повноважень зборів співвласників належить прийняття рішень з усіх питань управління багатоквартирним будинком, у тому числі про: – розпорядження спільним майном багатоквартирного будинку, встановлення, зміну та скасування обмежень щодо користування ним; – проведення поточного і капітального ремонтів, реконструкції, реставрації, технічного переоснащення спільного майна багатоквартирного будинку та визначення підрядників для виконання таких робіт; – визначення дати та місця проведення наступних зборів співвласників; – визначення переліку та розміру витрат на управління багатоквартирним будинком; – відключення будинку від мереж (систем) централізованого постачання комунальних послуг у порядку, встановленому законом, і визначення системи подальшого забезпечення будинку комунальними послугами, за умови дотримання вимог законодавства про охорону навколишнього природного середовища; – прийняття рішення про вибір моделі організації договірних відносин з виконавцем комунальної послуги (укладення індивідуального та/або колективного договору про надання комунальної послуги) [1, ст. 11].

Збори співвласників можуть скликатися ініціативною групою у складі не менше трьох співвласників або управителем, обраним відповідно до Закону.

Збори співвласників у прийнятих в експлуатацію новозбудованих багатоквартирних будинках можуть бути проведені після державної

реєстрації права власності на більше половини квартир та нежитлових приміщень у такому будинку.

За такої форми управління не треба створювати юридичну особу ОСББ, стежити за поданням звітності та пояснювати особливість статусу ОСББ органам влади та місцевого самоврядування. Однак є й інші труднощі у питаннях як збирати гроші, як стежити за використанням, як захистити їх від зловживань. Тому законодавець передбачив можливість співвласникам обрати управителя для свого будинку.

Тож, наступною формою управління багатоквартирним будинком є управління багатоквартирним будинком управителем.

Ця форма передбачає управління будинком на підставі договору про надання послуг з визначеним управителем. Договір про надання послуг з управління будинком повинен містити такі істотні умови: перелік послуг, вимоги до якості послуг, прав й обов'язки сторін, відповідальність сторін за порушення договору, ціну послуг, порядок оплати послуг, порядок і умови внесення змін до договору, строк дії договору і умови продовження дії та розірвання договору [1, ст. 12]. Умови договору про надання послуг з управління багатоквартирним будинком повинні відповідати умовам типового договору, затвердженого Кабінетом Міністрів України [2].

Управитель протягом одного місяця після підписання з ним договору про надання послуг з управління багатоквартирним будинком (змін до нього) зобов'язаний надати або надіслати рекомендованим листом кожному співвласнику примірник такого договору (змін до нього), завірений підписом управителя.

Договір з управителем укладається строком на один рік. Якщо за один місяць до закінчення зазначеного строку жодна із сторін не повідомить письмово іншу сторону про відмову від договору, договір вважається продовженим на наступний однорічний строк.

Управління багатоквартирним будинком може здійснюватися у формі створення об'єднання співвласників багатоквартирного будинку (ОСББ або об'єднання). ОСББ – юридична особа, створена власниками квартир та/або нежитлових приміщень багатоквартирного будинку для сприяння використанню їхнього власного майна та управління, утримання і використання спільного майна [3].

Об'єднання створюється для забезпечення і захисту прав співвласників та дотримання їхніх обов'язків, належного утримання та використання спільного майна, забезпечення своєчасного надходження коштів для сплати всіх платежів, передбачених законодавством та статутними документами.

Об'єднання створюється як непідприємницьке товариство. В одному багатоквартирному будинку може бути створено тільки одне об'єднання. Основна діяльність об'єднання полягає у здійсненні функцій, що

забезпечують реалізацію прав співвласників на володіння та користування спільним майном співвласників, належне утримання багатоквартирного будинку та прибудинкової території, сприяння співвласникам в отриманні житлово-комунальних та інших послуг належної якості за обґрунтованими цінами та виконання ними своїх зобов'язань, пов'язаних з діяльністю об'єднання.

Господарче забезпечення діяльності об'єднання може здійснюватися власними силами об'єднання (шляхом самозабезпечення) або шляхом залучення на договірних засадах суб'єктів господарювання, об'єднання є юридичною особою. Тому об'єднання є неприбутковою організацією і не має на меті одержання прибутку для його розподілу між співвласниками [3, с. 5].

Об'єднання відповідає за своїми зобов'язаннями коштами і майном об'єднання, від свого імені набуває майнові і немайнові права та обов'язки, виступає позивачем та відповідачем у суді. Об'єднання не несе відповідальності за зобов'язаннями співвласників.

Законом передбачається певна процедура створення об'єднання за допомогою скликання, яка здійснюється ініціативною групою, яка складається не менш як з трьох власників квартир або нежилых приміщень.

Установчі збори приймають рішення про створення об'єднання і затверджують його статут. Державна реєстрація об'єднання (асоціації) проводиться у порядку, встановленому законом для державної реєстрації юридичних осіб. Об'єднання (асоціація) вважається утвореним з дня його державної реєстрації.

Органами управління об'єднання є загальні збори співвласників, правління, ревізійна комісія об'єднання. Вищим органом управління об'єднання є загальні збори. Загальні збори скликаються і проводяться в порядку, передбаченому Законом для установчих зборів, правлінням об'єднання або ініціативною групою з не менш як трьох співвласників.

Для керівництва поточною діяльністю об'єднання обирається правління. Правління має право приймати рішення з питань діяльності об'єднання, визначених статутом. Правління є виконавчим органом об'єднання і підзвітне загальним зборам.

Для здійснення контролю за фінансово-господарською діяльністю правління об'єднання на загальних зборах обирається з числа співвласників ревізійна комісія (ревізор) або приймається рішення про залучення аудитора. Порядок діяльності ревізійної комісії та її кількісний склад затверджуються загальними зборами. За рішенням загальних зборів функції з управління багатоквартирним будинком можуть бути передані (всі або частково) управителю або асоціації [3, с. 8].

Отже, актуальними питаннями реформування житлово-комунального господарства є необхідність створення інструментів їх реалізації – організацій співвласників багатоквартирних будинків, які самостійно можуть вирішувати питання утримання, користування, постачання якісних комунальних послуг у багатоквартирні будинки. Крім того, важливим є юридичний аспект організаційних форм таких організацій, серед яких слід виділити можливість самостійного управління багатоквартирним будинком співвласниками, управління багатоквартирним будинком управителем і управління багатоквартирним будинком ОСББ. Слід підкреслити, що це форми управління багатоквартирним будинком відповідно до сучасного законодавства, але одна з них обирається лише співвласниками цього будинку і дає можливість колективно приймати рішення і більш ефективно і якісно управляти своїм будинком та прибудинковою територією.

Література:

1. Про особливості здійснення права власності у багатоквартирному будинку Закон України від 14.05.2015 № 417-VIII [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. [офіційний веб портал] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/417-19>
2. Про затвердження Правил надання послуг з управління багатоквартирним будинком та Типового договору про надання послуги з управління багатоквартирним будинком від 05.09.2018 № 712 [Електронний ресурс] // Постанова Кабінету Міністрів України [офіційний веб портал] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/712-2018-%D0%BF>
3. Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку Закон України від 29.11.2001 № 2866-III [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. [офіційний веб портал] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-14>
4. Про житлово-комунальні послуги Закон України від 09.11.2017 № 2189-VIII [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. [офіційний веб портал] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2189-19>
5. Про комерційний облік теплової енергії та водопостачання Закон України від 22.06.2017 № 2119-VIII [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. [офіційний веб портал] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2119-19>

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОКРЕМИХ АСПЕКТІВ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ДОГОВОРІВ З ВИКОНАННЯ РОБІТ ТА НАДАННЯ ПОСЛУГ ТА ТРУДОВИХ ДОГОВОРІВ

*Перерва Анастасія Олександрівна
студентка юридичного факультету, Дніпровський національний
університет ім. О. Гончара*

Як відомо, відносини працівника з роботодавцем можуть будуватися як на підставі трудового договору, так і цивільно-правового договору. Тобто фізична особа може виконувати роботи як на підставі одного, так і іншого договору. Дані угоди мають деякі спільні риси, але значно більше між ними є відмінностей. Тому необхідно визначити, який з цих договорів вигідніше.

Перш за все, треба наголосити на тому, що в обох випадках фізична особа працівник (або виконавець) виконує роботу, за яку роботодавець (чи замовник) виплачує йому певну суму коштів.

Тому метою роботи є з'ясування спільного та відмінного між трудовим договором та цивільно-правовим.

Основною відмінністю трудових договорів від цивільно-правового договору є те, що перші регламентуються Кодексом законів про працю (за текстом далі – КЗпП), а інші – Цивільним кодексом України (за текстом далі – ЦКУ).

Звертаючись до законодавства, а саме до статті 21 КЗпП, трудовий договір - це угода між працівником і власником підприємства, установи, організації або уповноваженим ним органом чи фізичною особою, за якою працівник зобов'язується виконувати роботу, визначену цією угодою, дотримуючись внутрішнього трудового розпорядку, а власник підприємства, установи, організації або уповноважений ним орган чи фізична особа зобов'язується виплачувати працівникові заробітну плату і забезпечувати умови праці, необхідні для виконання роботи, передбачені законодавством про працю, колективним договором і угодою сторін.

Тобто, трудовий договір – це угода про виконання та забезпечення саме трудової функції. За трудовим договором працівник зобов'язаний виконувати не якусь індивідуальну роботу, а роботу визначену його спеціальністю, посадою на якій він перебуває, при цьому дотримуватися правил внутрішнього трудового розпорядку. Дотримання внутрішнього трудового розпорядку означає, зокрема, що робочий час встановлюється не особою, яка за угодою має виконувати роботу, а роботодавцем. А після закінчення виконання певного завдання трудова діяльність фізичної особи не припиняється.

Щодо цивільно-правового договору, він може укладатися між фізичною особою та підприємством чи підприємцем з приводу виконання певних робіт чи надання послуг. Дані відносини регулюються не КЗпП, а тому не розглядаються як трудові. Загальне визначення цивільно-правового договору наведено у ст. 626 ЦКУ. Це домовленість двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків. Найпоширенішими серед цивільно-правових договорів є:

- на виконання робіт (інакше кажучи, договори підряду, ст. 837 ЦКУ);
- на надання послуг (ст. 901 ЦКУ).

Також можна зустріти такі види цивільно-правових договорів:

- на виконання науково-дослідницьких робіт та технологічних (глава 62 ЦКУ);
- доручення (глава 68 ЦКУ);
- комісії (глава 69 ЦКУ).

Але зупинимось на договорах підряду та надання послуг. За цивільно-правовим договором підрядник на відміну від працівника не підпорядковується правилам внутрішнього трудового розпорядку, він сам організовує і виконує свою роботу. При цьому запис у трудовій книжці про виконання роботи за цивільно-правовим договором не робиться, на відміну від трудового договору.

Далі розглянемо предмет і мету даних договорів. Предметом трудового договору є власне праця працівника у процесі виробництва, тобто виконання певної роботи (певних трудових функцій) за конкретною кваліфікацією, професією, посадою, а метою – організація процесу праці.

За цивільно-правовим договором процес організації праці залишається за його межами, тобто предметом договору є кінцевий результат роботи або послуги. Інакше кажучи, предметом є виконання чи надання підрядником чи виконавцем певного обсягу робіт, а метою такої угоди є отримання певного матеріального результату. Також слід додати, що предметами конкретного договору підряду (це договір, за яким одна сторона (підрядник) зобов'язується на свій ризик виконати певну роботу за завданням другої сторони (замовника), а замовник зобов'язується прийняти та оплатити виконану роботу) можуть бути:

- створювана річ;
- переробка, обробка чи ремонт уже існуючої речі.

Цивільно-правові договори і трудові договори створюють різні правовідносини: цивільно-правові або трудові, які є більш врегульовані. Перш за все це проявляється в обсязі прав та обов'язків сторін.

Якщо ж з особою укладено трудовий договір, то роботодавець зобов'язаний дотримувати трудові права і гарантії працівника, які

встановлені договором, що діє на підприємстві та трудовим законодавством, і «урізати» права працівника не вийде. А за цивільно-правовим договором замовник, як правило, повинен виконувати тільки ті обов'язки, що покладені на нього відповідно до договору.

Порівняємо для прикладу деякі елементи даних угод:

1) *Вид оплати*: у трудовому договорі це – зарплата, у цивільно-правовому – винагорода.

2) *Розмір та строки оплати/винагороди*: відповідно до вимог трудового договору роботодавець зобов'язаний регулярно виплачувати заробітну плату за виконану роботу в установлені для її виплати строки, а її розмір не може бути нижче за мінімальну заробітну плату.

Під час нарахування доходів у формі зарплати база обкладення ПДФО визначається як нарахована зарплата, зменшена на суму податкової соціальної пільги за її наявності. Військовий збір утримується із суми нарахованої зарплати без вирахування податкової соціальної пільги.

Водночас за цивільно-правовим договором оплачується не процес праці, а її результати, котрі визначають після закінчення роботи, вони визначається у договорі і не залежить від мінімальної зарплати. Договором також може бути передбачено попередню або поетапну оплату.

Роботи за договорами цивільно-правового характеру підлягають загальнообов'язковому державному пенсійному страхуванню, винагорода за цивільно-правовим договором обкладається єдиним соціальним внеском.

3) *Охорона праці*: трудовий договір зобов'язує роботодавця створювати працівникам умови праці, установлені законодавством, незалежно від угод договору.

Щодо цивільно-правових відносин, то в даному випадку подібних вимог немає, а визначальним фактором для умов праці виконавця є те, про що домовились сторони.

4) *Соціальні гарантії*: за трудовим договором передбачено соціальних гарантій – оплата періоду непрацездатності, допомоги по безробіттю, відпустки.

Щодо соціальних гарантій за цивільно-правовим договором, то вони надаються тільки тоді, коли виконавець самостійно проводить відрахування до соціальних фондів. Слід зазначити, що за цивільно-правовим договором працівник самостійно організовує процес роботи, сам виконує її та відповідає за неї. Працівник за договором такого характеру є незахищеним та позбавлений будь-яких соціальних гарантій.

Висновки. Отже, трудовий договір – це угода про здійснення та забезпечення трудової функції. За цивільно-правовим договором підрядник/виконавець зобов'язується за завданням замовника і на свій

ризик виконати чи надати прописану в них роботу чи послугу. Тому відносини, які виникають з цивільно-правового договору про надання послуг не є тотожними трудовим правовідносинам, а укладання цивільно-правового договору про надання послуг не свідчить про наявність трудових відносин між замовником та виконавцем.

Література:

1. Цивільний кодекс України: Документ 435-IV, чинний, поточна редакція – Редакція від 02.11.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/stru>
2. Кодекс законів про працю України: Документ 322-08, чинний, поточна редакція – Редакція від 13.02.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08>
3. Цивільне право України: Навч. пос. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 384 с. URL: http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/CUL/46-Civilne_pravo_Mazur.pdf

Науковий керівник: Марченко Олеся Володимирівна, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного, трудового та господарського права, Дніпровський національний університету ім. О. Гончара, Україна

**Кримінальне право. Кримінальне процесуальне право.
Криміналістика. Кримінологія. Кримінально-виконавче право.
Медичне право. Судові та правоохоронні органи. Адвокатура**

РЕАЛІЗАЦІЯ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ РЕФОРМИ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ ДОСВІД

Мошняга Любов Володимирівна
кандидат юридичних наук, Центральноукраїнський інститут
ПрАТ «ВНЗ»МАУП»

Практика тих держав, які сформували на державному рівні ефективну антикорупційну модель тим самим створили передумови для успішного економічного зростання, викликає постійний інтерес у науковців і політиків.

У межах тематики доцільно ґрунтовно розглянути антикорупційні моделі держав, що є постійними лідерами рейтингу Transparency International (TI) (табл. 1.) та окреслити шляхи імплементації відповідного досвіду в Україні.

До найбільш некорумпованих у світі країн відповідно рейтингу Transparency International належать Данія, Нова Зеландія, Сінгапур, Фінляндія, Швеція, Швейцарія, Ісландія, Нідерланди, Австралія, Канада, Люксембург, Австрія, Гонконг, Великобританія, США, Японія, Німеччина, Норвегія, Ірландія, Польща [1].

Таблиця 1

Значення Індексу сприйняття корупції

Місце в рейтингу TI у 2018 р.	Назва країни	Значення ІСК 2018 р.	Значення ІСК 2017 р.	Значення ІСК 2016 р.	Значення ІСК 2015 р.
1	Данія	89	90	91	91
2	Нова Зеландія	88	90	91	92
3	Фінляндія	85	89	90	89
4	Швеція	85	85	87	86
5	Швейцарія	85	86	86	86
6	Сінгапур	84	88	89	87
7	Норвегія	84	84	85	84
8	Нідерланди	82	83	87	83
9	Канада	82	82	83	81
10	Люксембург	82	81	81	79
.....					

86	Китай	38	41	49	44
.....					
120	Україна	32	30	29	27
.....					
136	Росія	28	29	29	29

Джерело : [2; 3]

Корупція сприймається урядами цих країн як серйозна проблема національної безпеки. При цьому корупція розглядається як внутрішня та зовнішня загроза. Важливо, що зусилля щодо обмеження корупції в цих країнах, як правило, інституціолізовані і вражають за своїми масштабами [4, с. 14-21].

Так, у науковій літературі є два протилежні погляди щодо застосування того чи іншого методу боротьби з корупцією. Прихильники першої позиції стверджують, що боротися з корупцією необхідно насамперед через втілення в життя економічних і соціальних реформ [5, с. 26; 6].

Прихильники другої позиції схиляються до необхідності здійснення суворого контролю та застосування жорстких методів покарання за корупційні дії [5, с. 30; 7, с. 687].

Таблиця 2

Класифікація стратегій реалізації антикорупційної політики держави

Шведська (скандинавська) стратегія боротьби з корупцією	Сінгапурська стратегія боротьби з корупцією
<ul style="list-style-type: none"> - запровадження стимулів (через податки, пільги і субсидії) замість заборон; - відкриття доступу до інформації; - створення незалежної і ефективної системи правосуддя; - встановлення парламентом високих етичних стандартів для державних службовців і забезпечення урядом їх дотримання. 	<ul style="list-style-type: none"> - сувора юридична відповідальність та контроль за суб'єктами корупційних дій, у першу чергу, вищої ланки; - детальна регламентація дій державних службовців та спрощення бюрократичних процедур для населення; - суворий нагляд за дотриманням високих етичних стандартів; - створення автономного Бюро з розслідування випадків корупції, до якого громадяни можуть звертатися зі скаргами на державних службовців і вимагати відшкодування збитків; - підвищення незалежності суду; - введення економічних санкцій для юридичних осіб за давання хабара і відмову від участі в антикорупційних розслідуваннях; - дерегулювання економіки; - висока заробітна плата державних службовців; - підготовка кваліфікованих адміністративних кадрів (оплата навчання за кордоном - Європі, Австралії і США).

Сім останніх років поспіль Данія очолює щорічний рейтинг як одна з найменш корумпованих країн світу. Вона розділяє лідируючу позицію з Новою Зеландією. Якщо звернутися до прогресивного досвіду Данії щодо протидії бюрократизму та корупції, то варто наголосити, що країні притаманна інформаційна прозорість діяльності державних структур і свобода доступу преси до документів, на яких ці рішення ґрунтуються.

Протягом останнього десятиліття перше місце у рейтингу найменш корумпованих країн періодично займала Нова Зеландія. У 2016 р. у рейтингу «Transparency International» вона розділила із Данією почесне перше місце, а у 2017 р. навіть обійшла її на один бал і стала одноосібним лідером.

Серед європейських країн взірцем найменш корумпованих країн є скандинавські держави, зокрема Фінляндія. Вона за останнє десятиліття займає стійку позицію серед трійки лідерів. Так, у 2011 р. вона посіла друге місце з індексом 9,4. У 2012-2013 рр. – перше місце з 90 балами. У 2014-2017 рр. – третє місце з 89 балами. У рейтингу 2018 р. 85 балів не зрушили її з третьої сходинки.

В умовах глобалізації і боротьби з корупційними схемами Фінляндія підписала безліч міжнародних договорів, серед яких:

- Конвенція ЄС про боротьбу з корупцією (1997 р.);
- Угода ОЕСР проти підкупу іноземних посадових осіб (підписання – у грудні 1998 р., ратифікація – у лютому 1999 р.);
- Договір Ради Європи про Кримінальний кодекс про боротьбу з корупцією (підписання – у січні 1999 р., ратифікація – у жовтні 2002 р.);
- Конвенція Ради Європи про цивільно-правову відповідальність за корупцію (підписана у червні 2000 р., ратифікована у жовтні 2001 р.);
- Угода ООН проти організованої злочинності (підписана у грудні 2000 р., ратифікація – у лютому 2004 р.);
- Угода ООН проти корупції (підписана у грудні 2003 р., ухвалена у червні 2006 р.).

Ще однією країною з низьким рівнем корупції є Швеція. Однак, ще до середини ХІХ ст. ця держава була повністю охоплена корупцією. На сьогодні Швеція має схожу з Фінляндією систему протидії корупції, однак все те, що Фінляндія зробила для боротьби з корупцією 50 років тому, сусідня Швеція почала практикувати з ХІХ ст., паралельно з модернізацією економіки.

Позитивним і дієвим досвідом у подоланні корупції славиться і така азіатська держава, як Сінгапур, яка на сьогодні вважається однією з найздоровіших з точки зору лікування корупційної хвороби країною і першою серед сучасних індустріальних країн, яка почала активну боротьбу з корупцією, а також успішно впровадила комплекс заходів,

спрямованих на зміцнення морально-етичних засад влади та підвищення професіоналізму апарату державного управління.

Серед базових нормативно-правових актів, що формують правове забезпечення боротьби з корупцією, в тому числі у питаннях функціонування «Бюро з розслідування випадків корупції», слід відзначити прийнятий 17 червня 1960 р. у Сінгапурі Акт про запобігання корупції (ПОСА) (Далі Закон про запобігання корупції) [8, с. 101].

Література:

1. Офіційний сайт Transparency International Україна / Штрафи за хабарництво менші за хабарі, а за ґратами – лише п'ята частина корупціонерів // <https://ti-ukraine.org/infographics/shtrafy-za-habarnytstvo-menshi-za-habari-a-za-gratamy-lyshe-p-yata-chastyna-koruptsioneriv>
2. Офіційний інтернет – сайт онлайн – енциклопедії «Вікіпедія» / [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org>.
3. Official site Transparency International [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.transparency.org>.
4. Офіційний інтернет – сайт онлайн – енциклопедії «Вікіпедія» / [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org>.
5. Андрианов В. Опыт зарубежных стран по борьбе с коррупцией / В. Андрианов // Общество и экономика. – 2011. – № 1. – С. 22-65.
6. Пасхавер А.И. Кем быть ? / Александр Пасхавер. – К.: Фонд Порошенка, 2014. – 112 с.
7. Онищук О.О. Механізм адміністративно – правового запобігання та протидії корупції / О.О. Онищук // Форум права. – 2010. – № 4. – С. 686-689.
8. Prevention of Corruption Act [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.cpi.gov.sg/legislation/prevention-corruption-act>.

**НАРИСИ З ІСТОРІЇ СТАНОВЛЕННЯ СИСТЕМИ
СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ СУДІВ В УКРАЇНІ**

Григор'єва Вікторія Василівна

доцент кафедри спеціально-правових дисциплін Донецький державний університет управління

Сучасна правова наука максимально наблизилась до розуміння феномену судової влади відзначаючи усю його глибину й багатогранність та з розумінням накопичених питань, що залишаються не розв'язаними й поставанням нових викликів сьогодення. Важливим елементом о процесі пізнання є аналіз історичного розвитку, як зазначав видатний німецький філософ К. Ясперс складовими сучасної історичної свідомості є розуміння історії як незавершеного процесу, що розвивається, складовою якого є сьогодення; орієнтація на єдність людства, яка є тепер більш глибокою і конкретною, ніж дотепер та розуміння нерозривності історії та сучасності [1, с. 271-276].

Формування судової влади на українських теренах має значну історію та особливості, які слід досліджувати крізь призму впливу інших держав, так як у різні часи українські землі перебували під владою Росії, Польщі, Литви та Австрії.

Появу судових органів в Україні дослідники пов'язують із періодом Київської Русі, коли суд ще не був відділений від адміністрації [2, с. 82]. Зокрема, в Уставі князя Володимира (980-1015 рр.) про церковні суди йдеться про те, що торгові міри і ваги передаються під охорону духовенства і церковних судів. Це було кращим доказом того, що Київська Русь приділяла величезну увагу торгівлі та її правовій регламентації [3, с. 186-188]. Так, у найважливішій пам'ятці давньоруського законодавства, Руській Правді, міститься ряд спеціальних постанов про купців (місцевих торговців), про гостей (мали право торгівлі в різних містах) та інших норм, що підтверджує думку про відокремленість, вже в ті часи, торгового права від загальноцивільного [3, с. 209-231].

Серед судових органів Київської Русі необхідно виділити перш за все суд общини як найбільш давній судовий орган. Община судила відповідно до звичаєвого права. Але зі зміцненням державності все більша кількість справ підлягала князівській юрисдикції. Князь судив сам або через посадників та тіунів.

Перше згадування про торговий суд зустрічається в Уставній грамоті новгородського князя Всеволода Мстиславовича 1135 року, яку він надав церкві Св. Іоанна Предтечі на Опоках. При цій церкві була створена Іванівська купецька спілка («Іванівське сто») і засновувався торговий суд. [4, с. 46].

Псковська судна грамота 1397 року також містить низку норм, які регулювали торговельні справи (про докази в торгівлі, про страту злодія, пійманого на торгу тощо) [5, с. 331-342].

Судебник 1497 року зберіг і підтвердив деякі торгові статті Руської Правди і, крім цього, наділив особливими правами деяких представників купецтва. Судебник встановив загальне правило, за яким навіть намісники і воєводи не повинні були судити без «лучших людей», і надав право здійснювати правосуддя над торговцями і ремісниками міським старостам і виборним цілувальникам.

Важливим етапом розвитку судів стало прийняття Соборного Уложення 1649 року, в якому питанням судочинства присвячена глава «Про суд».

З часом все більша необхідність виникала у створенні торговельного (комерційного) суду в Одесі, що відбулося відповідно іменного указу від 01.05.1803 року з наступною значною подією, що відбулася 10.03.1808 року, коли було затверджено Устав комерційного суду для Одеси.

До кінця XIV ст. суд Великого князівства Литовського був подібний до суду Київської Русі. Вся повнота судової влади належала князю. Окремо існував церковний суд. Свої суди мали міські та сільські громади. У результаті розвитку державно-правових інститутів на кінець XIV ст. склалася така система судів: великокнязівський – суд з необмеженою компетенцією, територіальні суди (обласні, суди державця-намісника), домініальні - одноосібні суди магнатів та шляхти над селянством, земські суди – у всіх повітах, гродські (замкові) – вони судили шляхту, міщан та селян, яких звинувачували у важких кримінальних справах, підкоморські суди розглядали суперечки про землю, у громадах діяли найдавніші за часом громадські (копні) суди.

Судова система Лівобережжя України у другій половині XVII – XVIII ст. виступала важливою ланкою у державному апараті Гетьманщини. Вона мала складну та розвинену внутрішню структуру, яку можливо класифікувати за різними критеріями. До судів спеціальної компетенції можна віднести вищі суди Гетьманщини у військових та політичних справах, духовні, домініальні, цехові, купецькі, ярмаркові та митні суди. Особливістю устрою цехового суду була його багатоступеневість: суд цехмейстерів та суд загального збору цеху, тобто передбачала наявність апеляційних інстанцій у системі цехового суду, що забезпечувало йому автономну обмеженість у системі міського

самоврядування. Інстанцією, яка надавала остаточність рішенню цехового суду був магістратський (ратушний) суд [7, с. 37].

Ярмаркові та митні суди мали спеціальну компетенцію і створювалися полковими та місцевими правліннями при необхідності вирішення цивільно-правових спорів та конфліктів, які мали місце при проведенні ярмарків, торгів та при перевезенні товару через митні пункти [8, с. 40].

Серед купецьких судів особливе місце займав суд Грецького ніжинського братства. Цьому суду були підсудні цивільні справи, які виникали між грецькими купцями – членами братства, а також справи осіб, які знаходяться в usługовуванні. Юрисдикція цього суду розповсюджувалася і на справи купців братства з румунськими, вірменськими та іншими іноземними купцями. Остаточні рішення за такими справами приймав гетьман.

Розвиток судової системи, що відбувався в Австрії, відбувався і в Галичині, після її входження 1772 р. до складу Австрійської імперії і в подальшому – у складі дуалістичної Австро–Угорської держави (монархії).

Певним досягнення у судочинстві, так, у середині XVII ст. було суттєво обмежене церковне судочинство що було прогресивно за тих часів. Загальна ситуація у судочинстві Австрії виглядала так: у найнижчій ланці судочинства (для кріпаків) діяли домініальні суди, де судочинство здійснював сам феодал або, від його імені, «мандатори» або «юстиціарії» [9, с. 28].

Тому звертаючись до історичних витоків формування судової системи, зокрема створення господарських (торговельної, комерційної) судів на теренах України, можна простежити послідовну реалізацію об'єктивної необхідності у створенні спеціальних судових установ або спеціальних підрозділів у складі загальних судів для вирішення господарських спорів, удосконалення їхньої діяльності, розвиток нормативно-правової бази, зародження сучасних господарсько-процесуальних інститутів побудованих на принципах відсутності формалізму та спрямовані на швидке розв'язання спору.

Література:

1. Ясперс К. Смысл и назначение истории / Карл Ясперс ; [М. И. Левина (сост.), М. И. Левина (пер.), П. П. Гайденко (сост.)]. – [2.изд.] – М.: Республика, 1994. – 527 с. – (Мыслители XX века)
2. Притика Д.М. Правові засади організації і діяльності органів господарської юрисдикції та шляхи їх удосконалення. К.: ІнЮре, 2003. 328 с.

3. Договор Руси с Византией 944 г. Государство и право Киевской Руси. М.: Юрайт, 1999. 311 с.
4. Янин В.Л. Проблемы социальной организации Новгородской республики. История СССР. – 1970. – № 1. – С. 44-54
5. Псковская судная грамота // Российское законодательство X-XX веков. Под ред. О.И. Чистякова: в 9 т. М., 1984. Т.1. 430 с.
6. Пащук А.Й. Організація судів на Україні в другій половині XVII ст. Харків: ХДУ, 1961. 256 с.
7. Падох Я. Грунтове судочинство на Лівобережній Україні у другій половині XVII – XVIII століття. Львів: Наук. т-во ім. Т. Шевченка, 1994. 194 с.
8. Тищик Б.Й. Історія держави і права Австрії і Австро-Угорщини (X ст. – 1912 р.р.). Львів: Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, 2003. 80 с.

ДЖЕРЕЛА МІСЬКОГО ПРАВА ГЕТЬМАНЩИНИ: ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Вовк Олександр Йосипович

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри історії права та держави
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

Дослідження історії місцевого самоврядування України взагалі та міського зокрема має практичне значення особливо в правотворчому процесі при підготовці нормативно-правових актів, які є юридичною основою для реформування діяльності самоврядних органів всіх рівнів. Тому, що поглиблене знання вітчизняних правових досягнень всіх попередніх періодів розвитку українського права допоможе сучасним нормотворцям запобігти помилок минулого та допоможе у створенні дієвого та відповідного національним традиціям законодавства.

До одного з таких періодів відноситься козацько-гетьманська доба, коли в новоутвореній державі – Війську Запорозькому (Гетьманщина), поза все, відбувається процес всебічного розширення сфери міського самоврядування та удосконалення діяльності в українських містах самоврядних органів. До другої половини XVIII століття в Гетьманщині сформувалась особлива правова система, одним з елементів якої було своєрідне міське право. В сучасному розумінні систему джерел міського права Гетьманщини можна визначати як одну з самих розгалужених в порівнянні з джерелами інших галузей тогочасного права України.

Сучасні дослідження міського права та самоврядування козацько-гетьманської доби, які проводили такі вітчизняні та іноземні науковці як О.І. Береза, Ю.В. Волошин, Т.Д. Гошко, О.Г. Дарнопих, Ж.О. Дзейко, Г.С. Доманова, А.Э. Заяць, І.М. Кісіль, О.В. Коваленко, А.І. Козаченко, Н.В. Левченко, Л.В. Лесик, О.В. Макаренко, К.В. Мануїлова, Т.О. Матвеєва, В.О. Нюхіна, Т.О. Остапенко, В.З. Прус, А. В. Резніков, К.І. Ровинська, Л.А. Савенок, І.О. Сердюк, Л.В. Хомко, Н.О. Чудик, Г.К. Швидько, С.В. Щербина тощо, переважно стосуються: окремих елементів правової системи Гетьманської України; загальній характеристиці джерел українського права; аналізу діловодчих актів козацьких органів влади; магдебурзькому праву як основі самоврядування українських міст Гетьманщини; правовому становищу міщан декотрих міст Лівобережної України XVIII століття та деяких інших тем про особливість діяльності самоврядних органів в містах Війська Запорозького. З наукових досліджень вказаних авторів видно, що найменше уваги приділялось характеристиці джерел міського права Гетьманщини російського

походження, які мали локаційне значення. Тому дана робота присвячена аналізу саме російських локаційних правових актів українським містам на самоврядування другої половини XVII - XVIII століть.

Насамперед автор вважає, що до джерел міського права Гетьманщини відносяться: локаційні привілеї, універсали та грамоти; ручні книги з магдебурзького права; Литовський статут 1588 року та його наступні перевидання; законодавчі збірники автономної влади Війська Запорозького; правові акти суб'єктів міського самоврядування; норми міського звичаєвого права. Особливе місце серед усіх видів джерел міського права займають локаційні акти, саме вони є юридичною першоосновою міського самоврядування українських міст за магдебурзьким зразком, які почали надаватися галицько-волинськими, литовськими та польськими монархами населеним пунктам України ще з XIV століття. Встановлено, що латинське слово «locatio» має декілька значень та вживається в історико-правовій літературі як «розміщую, розташовую, поміщаю, оселяю», а щодо документів міського права як термінологічне словосполучення «закладаю нове місто». В наукових роботах зустрічається декілька класифікацій документальних локаційних актів містам, з яких найбільш поширений це простий поділ, а саме: а) правові локації, які як правило були одночасними актами про надання містам привілею (можливості) на самоврядування магдебурзького зразка; просторові локації, які були довгочасними та стосувалася господарського та громадського розвитку міст. Тобто, правові локаційні акти надавали місцевим мешканцям дозвіл самостійно утворювати свої особисті органи управління містами, підзвітні тільки центральній владі, а завдяки просторовим локаціям, переважно упорядковувалося господарське життя міст.

За суб'єктами правотворчості правові та просторові локації містам Гетьманщини другої половини XVII – XVIII століть доцільно класифікувати наступним чином: 1) чинні локаційні привілеї наданні містам України великими князями литовськими та королями польськими і Речі Посполитої; 2) локаційні універсали гетьманів; 3) російські царські (з 1721 р. імператорські) локаційні жалувані грамоти, укази та інші акти українським містам. До першої групи можна віднести наступні правові локаційні привілеї першої половини XVII ст.: Привілей на магдебургію Сигізмунда III 6 XII. 1620 р.; Привілей Сигізмунда III на магдебургію Чернігову 4 IV. 1623 р.; Привілей Сигізмунда III місту Гоголеву на магдебургію 26 II. 1625 р.; Привілей Сигізмунда III містечку Стародубу на магдебурзьке право 27 V. 1625 р.; Привілей Сигізмунда III місту Мглину на магдебургію 26 III. 1626 р.; Привілей Сигізмунда III Миргороду на магдебургію 10 V. 1631 р.; Грамота Владислава IV місту Переяславу на магдебургію 7 III. 1633 р.; Привілей Владислава IV місту Кролевцю на

магдебургію 7 III. 1633 р. Привілей місту Чернігову Яна Казимира 1 VII. 1650 р. тощо [1]. Другу групу характеризують насамперед просторові локаційні акти гетьманів, прикладом яких можуть бути універсали: Б. Хмельницького «Про заборону козакам вимагати від київських міщан підводи і данину» від 26 XI. 1655 р. [2, с. 174]; І. Виговського «Про підтвердження права власності ковальського цеху [Києва] на сіножаті на Оболоні» 23 X. 1657 р. [3, с. 61]; Ю. Хмельницького «Про заборону чинити кривду чернігівським міщанам» від 7 VIII. 1660 р. [3, с. 166]; І. Брюховецького «Про надання Чернігівській ратуші Погорілого млина, на річці Білоус» від 5 VIII. 1663 р. [3, с. 397]; П. Дорошенка «Про підтвердження борзенській громаді права на володіння млином, розташованим на міській борзенській греблі» від 29 VI. 1668 р. [3, с. 413]; Д. Многогрішного «Про надання права київським міщанам на безмитне перевезення товарів річками Дніпром, Десною, Прип'яттю та Березиною» від 7 II. 11. 1670 р. [3, с. 526]; І. Самойловича «Про надання місту Переяславу на 1680 рік прибутків з горілчаних, дьогтьових та тютюнових міських шинків, зі заборною займатися шинкуванням горілкою козакам» від 23 III. 1680 р. [3, с. 754]; І. Мазепи «Про підтвердження права міста Чернігова на село Петрушевичі, на перевіз на річці Десні, млин на річці Білоус та млин на річці Стрижень» від 17 IX. 1687 р. [4, с. 17]; К. Розумовського «Про відновлення діяльності магістрату міста Новгород-Сіверська» від 17 XI. 1752 р. [5] тощо. Що стосується третьої класифікаційної групи, тобто російських правових актів українським містам локаційного значення, то на їх характеристиці, згідно поставленої мети, ми хочемо зосередитись більш докладніше.

Насамперед, правові локаційні акти українським містам починають надаватися російськими монархами після українсько-російської угоди 1654 р. між гетьманом Богданом Хмельницьким і Військом Запорозьким та царем Олексієм Михайловичем про умови прийняття України до складу Росії. Хоча в тексті так званих «Статей Б. Хмельницького» 1654 р., на які в майбутньому також посилялися українські та російські сторони при укладанні нових політичних договорів, конкретно не було зазначено, що царська влада перебирає на себе повноваження надавати чи підтверджувати українським містам право на самоврядування.

Так перший відомий царський правовий акт українським містам – це «Жалувана грамота місту Києву, як наслідок просітельного листа до государя царя Олексія Михайловича від Запорозького гетьмана Богдана Хмельницького «Про підтвердження цьому місту попередніх прав його та вольностей» був виданий вже 16 липня 1654 року [6, с. 342]. Характеризуючи дану грамоту доцільно виділити її основні положення. По-перше, вказана грамота була видана не за ініціативою російського государя, а на прохання київського війта Богдана Самковського,

бургомистра, радців з товаришами, які прибули делегацією до Москви для того щоб цар підтвердив своїми грамотами попередні королівські привілеї м. Києву. По-друге, цар правовою локацією підтверджував попередні привілеї і права польських королів м. Києву. По-третє, актами просторової локації цар підтверджував наступні королівські привілеї київським міщанам: 1) київські купці звільнялися від торговельних податків; 2) приїжджі купці за торгівлю повинні платити податки місту; 3) за заняття торгівлею та промислами київські міщани мають платити щорічний внесок воєводі київському в 3 тисячі злотих; 4) київські міщани звільнялися від військової служби; 5) справи про наклепи зі сторони киян підлягали розгляду воєвод. По-четверте, оригінали королівських привілеїв представленні міською делегацією в підтвердження самоврядних прав київським міщанам, своїм розпорядженням цар передав до державної скарбниці. Практика підтвердження попередніх прав на самоврядування українським містам Гетьманщини царською владою, в наступні десятиріччя стає вже традицією. Прикладом цьому можуть бути наступні локаційні документи: Жалувана грамота міщанству міста Почепа «Про підтвердження попередніх його привілеїв» від 3. XI. 1665 р. [6, с. 621]; Жалувана грамота міщанам міста Києва «В підтвердження магдебурзьких прав і привілеїв дарованих їм королями польськими» від 29 XI. 1665 р. [6, с. 622]; Жалувана грамота міщанам міста Канева «В підтвердження магдебурзьких прав і привілеїв дарованих їм королями польськими» від 29 XI. 1665 р. [6, с. 623]; Жалувана грамота міщанам міста Стародубу «В підтвердження магдебурзьких прав і привілеїв дарованих їм королями польськими» від 29 XI. 1665 р. [6, с. 623] тощо. Всі перелічені жалувані грамоти були майже однакові як за зверненням, структурою та змістом, і головне у всіх їх було присутнє обов'язкове положення «міщанам в правах своїх та у вольностях бути як і раніше». На нашу думку, однією з останніх локаційних грамот російського походження є Жалувана грамота місту Києву «В підтвердження попередньо даних йому грамот» Катерини II від 29 вересня 1764 р. [7, с. 916]. Дана грамота підтверджувала київському магістрату його право «суду магдебурського» та упорядковувала деякі справи пов'язані з веденням торгівлі та заняттям ремеслом.

До ще одних з найбільш чисельних джерел міського права російського видання, які набули поширення у XVIII ст., слід віднести укази Сенату і Синоду та резолюції імператора й Кабінету міністрів українським містам. Так прикладом можуть бути: Сенатський указ «Про заборону у Києві торгувати роздрібно приїжджим туди іногороднім купцям і про надання їм права продавати свої товари оптом київським купцям, та бути у них прикажчиками і торгувати їм товарами» від 20 XII. 1760 р.; Сенатський указ «Про розгляд київському магістрату боргових справ, з векселів згідно Вексельного статуту, а з облігів, на основі

Магдебурзького права, та не давати векселю перед облигом переваги» від 10 XI. 1768 р.; Височайша резолюція на доповідь Сенату «Про утримання Ніжинського магістрату з попередніми привілеями та грамотами» від 5 XI. 1740 р. тощо.

З моменту видання Жалуваної грамоти містам 1785 року та передачі функцій магістратів міським думами та управам, практика надання локаційних актів російською владою українським містам припиняється.

Враховуючи вище зазначене можна прийти до висновку, що норми вказаних російських жалуваних грамот, указів та резолюцій поряд з іншими джерелами міського права були визначеними засобами правового регулювання суспільних відносин у сфері самоврядування в містах Гетьманщини другої половини XVII – XVIII століть. Не дивлячись на сучасні наукові здобутки, дослідження українського міського права та самоврядування всіх історичних періодів попереднього розвитку потрібно продовжувати для виявлення їх особливостей і значимості.

Література:

1. Корпус магдебурзьких грамот українським містам: два проекти видань 20-х - 40-х років XX століття. Упоряд. і авт. дослідження В. Андрейцев [та ін.] ; ред. П. С. Сохань [та ін.]. Ксерокопія. К.: Прайм, 2000. 215 с.
2. Універсали Богдана Хмельницького. 1648-1657. Нац. акад. наук України, Ін-т історії України; упоряд. І. Крип'якевич, І. Бутич; ред. кол. В. Смолій [та ін.]. К.: Альтернативи, 1998. 383 с.
3. Універсали українських гетьманів від Івана Виговського до Івана Самойловича (1657-1687). Упоряд.: І. Бутич, В. Риневич, І. Тесленко; Ред. кол.: П. Сохань (голова) та інші. Київ; Львів: НТШ, 2004. 1118 с.
4. Доба гетьмана Івана Мазепи в документах. Упорядник С.О. Павленко. 2-ге вид. К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. 1144 с.
5. Центральний державний історичний архів України, м. Київ, ф. 57, оп. 1. спр. 138, арк. 687–688.
6. Полное собрание законов Российской империи, с 1649 года. Том I. (1649-1675). Санкт-Петербург: Печатано в Типографии II Отделения Собственной Его Императорского Величества Канцелярии, 1830. 1029 с.
7. Полное собрание законов Российской империи, с 1649 года. Том XVI. (1762-1764). Санкт-Петербург: Печатано в Типографии II Отделения Собственной Его Императорского Величества Канцелярии, 1830. 1016 с.

ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ МИТНОЇ СПРАВИ І МИТНОЇ ПОЛІТИКИ ОДЕСИ В КІНЦІ ХVІІІ СТОЛІТТЯ

Гришина Катерина Андріївна

асистент кафедри українознавства, Одеська державна академія будівництва та архітектури, м. Одеса, Україна

Одеська митниця – народжена рескриптом Катерини ІІ, ровесниця Одеси і її перша цивільна установа, Південна митниця сьогодні охоплює територію всієї Одеської області. 1724 кілометри державного кордону, 35 міжнародних пунктів пропуску, споконвічна транзитна привабливість, узбережжя восьми портів, перехрестя п'яти міжнародних транспортних кордонів.

Проблема одеської митної справи та митної політики формувалася понад два сторіччя і є доволі актуальною в сучасному світі. Для кращого розуміння з огляду на те, що одеська митна справа є економічною і фінансовою категорією і не просто пов'язана з економікою та фінансами, а є їх складовою частиною. Це зобов'язує розглядати митні проблеми в тісному зв'язку з ними. Такими чином в поле вивчення потрапляє діяльність митної установи в галузі світової економіки і торгівлі на основі здійснення митних формальностей. Водночас, актуальність поставленої теми, зумовлена тим, що вона є недостатньо розкритою в сучасній історіографії. Метою статті – є розгляд становлення та формування одеської митної справи і митної політики наприкінці ХVІІІ століття.

Після укладення Кючук-Кайнарджийського мирного договору у 1774 році між Росією і Туреччиною постала проблема розширення зовнішньої торгівлі. У гирлі Дунаю за ініціативою О.С. Суворова почав будуватися порт Одеса і одночасно митні споруди, розраховані на дві митниці – Одеську портову для огляду закордонних судів і Одеську, що забезпечувала потреби у митному оформленні та охорони кордону по річці Дністер. 5 вересня 1795 відкрилася Одеська портова митниця. Директором митниці призначили М.М. Кір'якова. Штат митниці складався з 32 осіб: помічника митного наглядача (помічника директора), контролера, 2 доглядачів, вагового наглядача, землеміра, писаря, 11 доглядачі, 9 веслярів. Обсяг митних операцій не був стабільним [3, с. 15]. У 1797 р Одеський порт відвідало всього 72 корабля. Головним продуктом вивозу був хліб.

З виникненням Одеської митниці одночасно відбувається посилений контроль над митною справою – бюрократизація. В митній документації вносилися окремі форми, бланки за якими необхідно було заповнювати звітні папери. Серед нормативно-правових актів, які призначалися для врегулювання Одеської митниці була Митна інструкція та Митний статут

1755 року, в якому особлива увага приділялась у боротьбі з контрабандою. Постанови статуту відкривали можливості вільного переміщення товарів по всій території Російської імперії, сприяли зміцненню і розвитку внутрішньої та зовнішньої торгівлі.

У перші роки існування Одеської митниці, вона була підпорядкована комерц-колегії, яка отримувала усі митні доходи і здійснювала контроль над установою [2, арк. 2]. Тобто, управління митною справою кінця XVIII століття носило колегіальний характер. Всі накази підписувалися трьома першими особами: директором, помічником та цолнером. Керівник особисто розглядав лише питання дисциплінарного характеру. Разом з тим, він обіймав посаду голови «спільної присутності митниці», яка вирішувала найважливіші митні аспекти, зокрема застосування тарифів, накладення стягнень і штрафів. Окрім керівника та його помічника залучалися також члени митниці. Вони здійснювали огляд товарів за участю одного із пакаузних чиновників чи експерта.

В мемуарах А.-Е. дю Плесі Рішельє зазначено, що митна політика Одеси за часів правління Катерини II мала незвичайний успіх [1, с. 9]. За 1795 – 1796 роки у грошовому еквіваленті Одеський порт разом з митницею зібрали 68 тис. карб. і 172 тис. карб [4, с. 19]. В Одеську гавань надходили кораблі з Неаполю, Константинополю, Галацу, Анатолії, островів архіпелагу Триполіза та Трапезунда. Вони привозили турецькі тканини, вина, сухі фрукти. А вивозили традиційно російські товари: залізо, джгути, шкіру, рибу, ікру, сало, свічки, бавовну, цукор та хліб.

6 листопада 1796 року померла Катерина II, Одеська митниця переживала скрутні часи. Імператор Павло I відкликав графа Зубова з посади генерал-губернатора, призупинив будівництво Одеського порту, скасував усі митні пільги, почала згортатися робота в митній справі.

Таким чином, з огляду проблеми становлення Одеської митної справи та митної політики кінця XVIII століття, цей час відрізнявся непослідовністю та нестабільністю. Часом рішення того або іншого питання і прийняття урядового документу залежало від окремих осіб, далеких від розуміння механізмів митної справи. В формуванні митної політики після смерті Катерини II постійно тяжіла потреба у збільшенні фіскальних зборів. Хоча, для Російської імперії митна справа кінця XVIII століття відзначається як централізована система, але для Одеси митна справа та митна політика була на стадії розбудови і залежала від впливу Імперії та потребувала вагомих удосконалень митно-тарифного регулювання, пов'язаних з ростом обсягу торговельних операцій.

Література:

1. Белоусова Л.Г., Малинова Г.Л. Одесской таможне 200 лет / Л.Г. Белоусова, Г.Л. Малинова. Одесса: ОКФА, 1995. 98 с.

2. Державний архів Одеської області (далі – ДАОО). Ф. 88. оп. 1. Спр. 2. арк. 17.
3. Південна митниця крізь призму століть / за ред. І.Г. Калієнка. Одеса, 2011. 168 с.
4. Скальковский А. Первое тридцатилетие истории города Одессы 1793 – 1823 / А. Скальковский. Одесса: Гор. тип, 1837. 296 с.

ДІЯЛЬНІСТЬ ПОВІТОВИХ СУДІВ СЛОБІДСЬКОЇ УКРАЇНИ XVIII СТОЛІТТЯ (НА ПРИКЛАДАХ СУДОВИХ СПРАВ ДВОРЯН- ВИХІДЦІВ З КОЗАЦЬКОЇ СТАРШИНИ)

Дудка Ярослав Віталійович

*аспірант, Харківський національний педагогічний університет імені
Г.С. Сковороди*

Постановка проблеми та її актуальність. Соціально-економічні та політичні перетворення, які відбувались в Російській імперії у другій половині XVIII ст., обумовили необхідність оновлення діючої політико-правової системи. Ці зміни суттєво вплинули на розвиток та зміни судової системи Слобідської України у XVIII столітті. Важливе значення в цьому процесі належало підвищенню ролі станових судів у забезпеченні охорони соціальних інтересів козацької старшини, інкорпорованої в соціальну структуру російського дворянства, адже саме результати роботи даних судів безпосередньо впливали на політичну, економічну та інші сфери життя не лише цього стану, а й суспільства в цілому. Тому дослідження усіх змін в судовій системі на прикладах судових справ дворян-вихідців з козацької старшини дає можливість проаналізувати динаміку взаємовідносин між суб'єктами судових процесів на тлі еволюції даного регіону.

У XVIII столітті по всій території Російської імперії продовжували діяти норми Соборного Уложення 1654 року та укази московських царів. Окрім цього, протягом XVIII століття було видано та введено в дію значна кількість нових правових актів різних видів: маніфестів, жалуваних грамот, інструкцій, указів. Серед знакових для цього періоду слід відзначити «Маніфест про дарування вільностей та свободи всьому російському дворянству» (1762 р.) та «Установи для управління губерній Всеросійської імперії», який Катерина II затвердила у 1775 році [1, с. 81].

Ці зміни не могли не зачепити територію Слобожанщини, де у XVII – XVIII століттях існував військово-козацький, полково-сотенний устрій, де полковник мав найвищу судову владу, був головою полкової канцелярії та полкового суду. Саме у період правління Катерини II починається

процес входження українських земель до складу Російської імперії, за якого для полкових канцелярій при вирішення судових справ було введено загальноімперське право [2].

Саме по реформі 1775 року країна була поділена на губернії та повіти з приблизно однаковою кількістю населення. Було чітко регламентовано структуру та компетенції адміністративних та судових установ. Суди не були послідовно відділені від адміністрації та залишались становими [3]. В основу судоустрою покладені були засади трьох інстанцій: вищу становили палати цивільного і кримінального суду, а середня і нижча інстанції були розділені за станами і мали виборчий склад [4, с. 59].

Найнижчою ланкою для місцевого дворянства ставав повітовий суд, створений під час губернської реформи 1775 р. Він складався із судді та двох засідателів, які обирались на три роки повітовими дворянами, а з 1801 р. із двох засідателів, які обирались державними селянами на той же строк (результати виборів затверджувались губернатором). Збирались на сесію три рази на рік, проте інколи в будь-який час року. Розбирали кримінальні та цивільні справи дворян та приймали апеляції на рішення нижчих земських судів, у 1837 – 1862/63 рр. – земельних судів. Вирок повітового суду, що передбачав у якості покарання позбавлення дворянської честі чи смертну кару, послідовно затверджувався верхніми земськими судами, губернськими палатами кримінального суду та намісниками (губернаторами) [5].

Проте збереження значної кількості інстанцій робили більшість судів малоефективними і значною мірою некомпетентними. Інколи судовий процес міг тривати кілька років. Наприклад, судова справа «Про відмову за прапорщиком Череповим нерухомого майна, про яке сперечались поміщики Шидловські 1788 – 1792 рр.» через слободу Сагарєвку тривала протягом чотирьох років [6, арк. 2], а справа «По чолобитній поміщика полковника С. Кондрат'єва про закріплення за ним нерухомого майна в с. Тимофіївці 1778 – 1788 рр.» десять років [7, арк. 1].

Велика кількість справ у повітових судах були стосовно спірних маєтків або продажу дворянських маєтків: «Спірна справа між поміщицею С. Кондрат'євою та поміщиком Подольським за володіння маєтком в с. Тур'я 1789 р.» [8, арк. 2], «Справа про продаж маєтку поміщиком Кондрат'євим поміщику Анкенкову, який знаходиться у Краснопольських дачах 1781 – 1783 рр.». В останній справі говориться: «Прошлого 1780 г. ноября 11 дня помещик лейб гвардии отставной корнет Андрей Кондратьев продал означеному господиному майору Анкенкову в Миропольской округи и подле того леса в пахатных полях по продаже бывшего краснопольского сотника Евстафия [...] за деньги тридцать рублей» [9, арк.2].

Сам процес покупки майна описується в багатьох судових справах, наприклад, у «Справі за даної від поручика Боярського спірної чолобитної про невідмову за нащадками поручика Левницького, в Кіріковських дачах на р. Ворсклі млина 1782 – 1784 рр.». У справі говориться так: «В челобитной спорной поручика М. Боярского, что он на Ворскле на плотине от Кириковки в мельничном первом амбаре мучного камня половинную часть с мельничными снастями и вниз вербовую рошу у гусара Тараса и брата родного его Григория Осипова детей Томченковых в 1760 г. апреля 17 купил за 40 рублей» [10, арк. 30].

Придбання нерухомого майна (маєтків), як правило, супроводжувалось покупкою і селян, які проживали на цій території. Так, наприклад, у «Справі за проханням поміщика І. Зарудного про затвердження купчої на нерухомий маєток в слободі Самотоївка, куплений у Н. Квітки» говориться: «1796 год август 11 дня в Миропольском уездном суде записано прошение Воронежского Наместничества помещика коллежского асессора Ивана сына Зарудного по доверенности подканцеляристом Рогальским при коем представляет [...] от помещика капитана Николая сына Квитки на проданное ему недвижимое имение, состоящее в здешней округи слободы Самотоевка пахотной лесной и сенокосной земли 200 десятин, живущие на ней слободских крестьян положенных с подушной оклад по четвертой ревизии 17 душ» [11, арк. 2].

Окрім справ, які стосувалися нерухомості, повітові суди займалися стягненням штрафів з дворян. У справі «Про стягнення штрафу з поміщика Алфьорова на користь скарбниці 1852 р.» записано: «Его Императорское Величество Самодержавица Всероссийская из Харьковской палаты Гражданского Суда Лебединскому Уездному суду. По указу Его Императорского Величества Гражданской палаты 14 июля докладывано: что об исполнении Указа Правительствующего Сената, от 24 июня 1848 г. за № 4366 относительно взыскания с помещика Алферова по спору по духовному завещанию апелляционного штрафа в пользу казны, Лебединскому уездному Суду предписано 17 января 1850 года № 181 подтверждено 15 августа того года но исполнительного донесения не получено. Приказали: Лебединскому уездному Суду о скорейшем исполнении предписания Палаты, от 17 января 1850 года за № 181 подтвердить. Август 8 дня 1852 года. Исполняющий должность председателя Дворянин Заседатель – Н. Наринин» [12, арк. 1].

Досить часто повітові суди розглядали справи банків проти дворян, зокрема, справа 1823 року про 25-річний займмайора Івана Шидловського у сумі 6 тисяч, під заставу маєтку Чугуївського округу із 120 селянами. За 25 років накопичилася недоїмка та пеня 414 крб. 89 коп. З Івана

Шидловського вирішено було стягнути суму та перевести до банку. 18 квітня 1823 року борг був сплачений [13, арк. 4].

Судові справи щодо особисті відносин між дворянами представлені, зокрема, справою від серпня-листопада 1784 р. «Про обвинувачення дворян Харківського повіту Сумцових Я., Г. та В., і Андрієва І. у непослуху повітовому предводителю дворянства Шидловському М.» [14, арк. 4]; справою від березня-липня 1792 р. «Про обвинувачення поміщика Сумського округу Кондратьєва І. у негідкоренні розпорядженням сумського земського ісправника Ляліна та у захопленні двох кріпачок дворянського засідателя Алфьорова П.» [15, арк. 6], а також справою від травня 1795 р. «Про розподіл маєтку померлого полкового осавула Алфьорова в с. Марківка Недригайлівського округу між його спадкоємцями Алфьоровими О. та П.» [16, арк. 1].

Отже, одним із проявів трансформації станової системи Російської імперії XVIII століття стало оновлення діючої політико-правової системи, що вплинуло на розвиток та зміни судової системи Слобідської України. Повітові суди як найнижча ланка місцевого судочинства, вирішували спірні питання щодо нерухомого майна, стягненням штрафів з дворян-вихідців з козацької старшини, судові справи банків проти дворян та особисті відносини між представниками цього стану.

Література:

1. Ю.С. Пивоваров и др. Судебная система России: История и современность / РАН. ИНИОН; М-во юстиции РФ. Рос.правовая академия. – 2-е изд., перераб. и доп. – М., 2007. – 264 с.
2. Михайліченко М., 2016. Родовідна дворянська книга Харківського намісництва: особливості формування та інформаційний потенціал. Доступно: <http://history.sumy.ua/research/article/8849rodovidnadvorianskaknyhakharkivskohonamisnytstvaosoblyvostiformuvanniatainformatiinyipotentsial.html>. [20 лютого 2020].
3. 1830 Полное собрание законов Российской империи. Собрание 1-е. СПб., Т. 17. Доступно: http://nlr.ru/e-res/law_r/content.html#2. [20 лютого 2020].
4. Малышев К.И. 1876, Курс гражданского судопроизводства: в 3 т. Т.1, 2-е изд., испр. и доп. Тип. М.М. Стасюлевича, СПб., 454 с.
5. Полное собрание законов Российской империи. Собрание 1-е. СПб., 1830, Т. 20. № 14392. Т. 26. № 20004. Т. 27. № 20284. Доступно: <http://elib.shpl.ru/ru/nodes/178-polnoe-sobranie-zakonov-rossiyskoj-imperii-sobranie-pervoe-s-1649-po-12-12-1825-spb-1830>. [25 лютого 2020].
6. Державний архів Сумської області, Ф.708, Оп.1, Спр. 29, 74 арк.
7. Там само, Ф.706, Оп.2, Спр.5, 85 арк.

8. Там само, Ф.706, Оп.1, Спр.54, 31 арк.
9. Там само, Ф.706, Оп.1, Спр.2, 17 арк.
10. Там само, Ф.746, Оп.2, Спр.32, 61 арк.
11. Там само, Ф.706, Оп.1, Спр.81, 17 арк.
12. Там само, Ф.763, Оп.1, Спр.14, 5 арк.
13. Державний архів Харківської області, Ф. 194, Оп. 1, Спр. 43, 14 арк.
14. Центральний державний історичний архів України, Ф.1949, Оп. 1, Спр. 112, 19 арк.
15. Там само, Ф. 1949, Оп. 1, Спр. 810, 14 арк.
16. Там само, Ф. 1949, Оп. 1, Спр. 1067, 3 арк.

Науковий керівник: Мірошніченко Світлана Валентинівна, кандидат історичних наук, доцент, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

ЕВОЛЮЦІЯ УЯВЛЕНЬ ПРО НЕОБХІДНІСТЬ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ: ВІТЧИЗНЯНИЙ ВИМІР

Мельник Вадим Іванович

кандидат юридичних наук, викладач кафедри адміністративного, господарського права та фінансово-економічної безпеки, Сумського державного університету

Із розвитком державності стало очевидно, що вагоме місце для систематичного належного функціонування всіх її інституцій і задовільного перебігу більшості процесів відводиться економіці, що, безумовно, передбачало забезпечення системи економічної безпеки держави. Очевидно, вказане стосується й Української держави, яка часто була об'єктом економічного тиску.

У контексті історії становлення Української держави усвідомлення потреби забезпечення системи економічної безпеки держави, багато науковців (О.М. Гоголева [1, с. 27], А.В. Тумашов [2, с. 117] та ін.) пов'язують із періодом, який прийнято називати, як «Холодна війна» [3]. Зміна традиційного, на той час, формату ведення військового протистояння, об'єктивно, зумовила необхідність першочергової орієнтації й на економічному напрямі політики.

В теоретичному плані особливої уваги заслуговує період саме початку 1990-х рр. Як відмічає, А.В. Кулінська «... ознаменувався вибухом інтересу з боку науковців і суспільних діячів до проблеми економічної безпеки. У практичному плані досягнуто певних успіхів,

зокрема, поняття «економічна безпека» увійшло до нормативно-правової лексики законодавчих документів та зайняло позицію в дискусіях з економічних питань» [4, с. 69].

У часи незалежності визнання значимості економічної безпеки України було закріплено в актах різної юридичної сили та деяких документах стратегічного призначення. Безумовно, зважаючи на власні особливості, зокрема місце в ієрархії нормативно-правових актів ключове місце серед таких відводиться Конституції України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР ст. 17 якої, зокрема, встановлено, що забезпечення економічної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу [5]. У подальшому було прийнято (затверджено) низку документів, покликаних сприяти всебічній успішній реалізації вказаної цілі. Також, це вкотре доводить тезу про визнання значимості цієї складової Українською державою.

Отже, питання усвідомлення необхідності всебічного забезпечення системи економічної безпеки України особливо актуалізувалося в період «Холодної війни». У подальшому, насамперед у часи незалежності, було вжито низку правових заходів, спрямованих на досягнення такої мети.

Література:

1. Гоголева Е.Н. Экономическая безопасность как социальный феномен: состояние и проблемы обеспечения в России. *Известия ТулГУ. Гуманитарные науки*, 2014. № 3. С. 98–106.
2. Тумашов А.В. «Холодна війна» і її негативний вплив на міжнародну атмосферу в 60–80 роки ХХ століття. Lviv Polytechnic National University Institutional Repository, 2000. С. 117.
3. Иванов Е. Экономические аспекты гибридной (холодной) войны. URL: <https://www.geopolitica.ru/article/ekonomicheskie-aspekty-gibridnoy-holodnoy-voyny> (дата звернення: 06.04.2020).
4. Кулінська А.В. Державне управління фінансовою складовою економічної безпеки національної економіки України: дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.03. Одеса, 2017. 531 с.
5. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 15.03.2016. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show_ (дата звернення: 06.04.2020).

СЛОБОДИЩЕНСЬКИЙ (ЧУДНІВСЬКИЙ) ТРАКТАТ ТА ЙОГО ІСТОРИКО-ПРАВОВЕ ЗНАЧЕННЯ

Сонько Ярослав Валентинович
аспірант, Національна академія внутрішніх справ

Одна з найважливіших сторінок української історії — це епоха національно-визвольних повстань під проводом Богдана Хмельницького, проте саме після його смерті — в 1660-ті роки сталися суттєві зміни в територіальному поділі України. Зокрема, вона поділилась на Лівобережну та Правобережну, посилювався вплив іноземних держав, які прагнули розділити Україну, та започатковано період «руїни», що позначився розпадом української державності, занепадом і кровопролитними війнами на її території. Тому актуальним є висвітлення перебігу тодішніх подій та їх правових наслідків з метою аналізування ситуації, що склалася в Україні на початку 60-х років XVII століття [1, с. 143].

Отже, аби уникнути громадянської війни, пом'якшити соціальне напруження, запобігти територіальному розколу, у 1657 році гетьманом виголошують Юрія Хмельницького. Найближчими радниками гетьмана стали досвідчені політики та воєначальники — генеральний осавул Іван Ковалевський, прилуцький полковник Петро Дорошенко та запорозький кошовий Іван Сірко. Уряд Юрія Хмельницького задля збереження української державності обрав тактику не прямого протистояння, а обережної гри на суперечностях між Московією та Річчю Посполитою [2, с. 178].

Юрій Хмельницький та його найближче оточення, розуміючи суть Переяславських статей (козацько-московська міждержавна угода, укладена 17 жовтня 1659 року в Переяславі, що означали розрив Гадяцької угоди 1658 року з Річчю Посполитою і суттєво звужували автономію козацької України у складі Московської держави), намагалися використати їх як суттєвий чинник у боротьбі за звільнення тих українських земель, які лишалися під владою Речі Посполитої. Зокрема, зважаючи на це, прийнято рішення здійснити новий похід на Західну Україну [3, с. 75].

Дві групи військ сформовано у липні 1660 року, які мали визволити Львів і навіть дійти до Кракова. Своєю чергою, армія Речі Посполитої об'єдналася з військами Кримського ханства. Було зроблено все, аби використати невдоволення козаків Переяславським договором 1659 року і залучити їх на свій бік. Саме в цей час соратники Хмельницького переконували розпочати перемовини з московитами [4, с. 159].

Проте Переяславський договір від 27 жовтня 1659 року фактично перетворював Україну на автономну частину Московського царства. А це стало приводом для неминучого конфлікту на умовній лінії, що розділила задніпровців і правобережців спершу на дві ворогуючі групи, а згодом — і на дві держави. Тож уже стало відомо ще влітку 1660 року, через агресивні дії московського уряду, який зірвав укладене раніше перемир'я, що перспектива злагоджених дій козацтва по обидва береги Дніпра вимальовувалася надто сумнівною. Гетьман Юрій Хмельницький, зважаючи на всі обставини та порушені угоди з боку Московії, 17 жовтня 1660 року неподалік села Слободище підписав Слободищенський (Чуднівський) трактат — договір, укладений з Річчю Посполитою біля міста Чуднова [5].

Відповідно до Слободищенського трактату скасовано неvigідні для України, продиктовані Москвою Переяславські статті 1659 року, розірвано союз із московським царем і відновлено державний зв'язок України з Річчю Посполитою. Попри те що український уряд наполягав на цілковитому відновленні Гадяцького договору 1658 року, польська сторона не погодилася на реституцію Великого князівства Руського, залишаючи в силі інші пункти Гадяцького договору [6, с. 237].

З правової позиції на підставі Слободищенського трактату Україна діставала лише автономію з гетьманом на чолі, була зобов'язана воювати разом з польським військом проти Москви й не вчиняти нападів на землі Кримського ханства. Наслідком цього трактату була також цілковита капітуляція московського війська. Слободищенський трактат було схвалено Козацькою радою в Корсуні, однак окремі лівобережні полки під загрозою московської помсти обрали сторону Московії і склали присягу цареві. А саме рух проти Хмельницького очолив його дядько Яким Сомко, який прагнув отримати гетьманську булаву. Гетьманування домагався й ніжинський полковник Василь Золотаренко. Саме через це був започаткований поділ Козацько-Гетьманської держави на Правобережну й Лівобережну частини [7, с. 107]. Певна річ, у Москві успішно скористалися міжусобною боротьбою в Україні. Зокрема, підтримуючи різних претендентів на гетьманство, московський уряд загострював ситуацію й водночас посилював свою владу на Лівобережжі. Не бажала відмовлятися від українських земель і Польща [7, с. 107].

З вищевикладеного випливає, що нова угода з Польщею не була сприйнята більшістю лівобережного козацтва. А втручання інших держав у протистояння різних козацьких угруповань у боротьбі за гетьманську булаву призвело до поділу України на Лівобережну та Правобережну, що ворогували між собою: одна підтримувала Московію, інша — Річ Посполиту. Отже, в Україні розпочалася нова громадянська війна.

Література:

1. Антонович В.Б. Про козацькі часи на Україні – К.: Дніпро, 1991. – 238 с.
2. Бойко О.Д. Історія України: посібник. – К.: Видавничий центр "Академія", 2002. – 656 с.
3. Козацькі ватажки та гетьмани України: Укладено на основі "Історії України-Руси" М. Аркаса /Упор. Я. Мельничук., Б. Карабін. – Львів : Редакційно-видавничий відділ обласного управління по пресі, 1991. – 173 с.
4. Субтельний О. Україна. Історія. – К.: Либідь, 1993. – 720 с.
5. Довідник з історії України: у 3 т. / Бондаренко К., Гордієно В., Грицак Я., Шуст Р., Підкова І. [та ін.]; за заг. ред. І. Підкови, Р. Шуста – Київ: Генеза, Т. 2 : К - П – 1995. – 440 с.
6. Історія України: Курс лекцій: У 2 кн. Кн. 2: ХХ ст. / Авт.: В.Ф. Верстюк, М.В. Коваль, Ю.Ю. Кондуфор та ін. – К.: Либідь, 1992. – 464 с.
7. Овсій І.О. Зовнішня політика України (від давніх часів до 1944 року). Навч. посібник. – К.: Либідь, 1999. – 240 с.

Науковий керівник: Шкуратенко Олена Володимирівна, кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри, Національна академія внутрішніх справ

ФОРМУВАННЯ НОВОЇ ІМІДЖЕВОЇ СИСТЕМИ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН В ЯПОНІЇ ПІСЛЯ РОЗПАДУ БІПОЛЯРНОЇ СИСТЕМИ

Снігур Лариса Петрівна

кандидат економічних наук, Університет державної фіскальної служби України

Імідж Японії, як і імідж інших країн, змінювався з плином часу в зв'язку з політичними, економічними і культурними чинниками. Японія, як країна-агресор під час війни, виявилася у невігідному положенні в формуванні свого іміджу на міжнародній арені. Однак, після розпаду біполярної системи в світі, у процесі глобалізації змінюється характер міжнародних відносин на світовому рівні. Ці зміни не минули й Японію. У процесі глобалізації країна стикається з проблемами зміни її іміджу з негативного на позитивний.

На рубежі тисячоліть відбулася глибинна еволюція курсу Токіо. Якщо раніше найбільш пріоритетною метою було формування більш позитивного ставлення до себе з боку США, то після розпаду біполярної конфронтації в світі Японія стала прагнути до нового позиціонування себе серед країн Азії. В зв'язку з цим став набирати силу так званий «азійський бум» – це інтерес до Азії та її соціокультурних цінностей в широкому сенсі. Після вірної розстановки пріоритетів між західними і східними цінностями в японському зовнішньополітичному іміджі сформувалася нова домінанта щодо прагнення до синтезу культур [1, с. 354].

Після розпаду біполярної системи (1946-1991рр.) виникла нова парадигма міжнародного співробітництва, яка прийшла на зміну Ялтинсько-Потсдамського визначення порядку.

Радикальні зміни, які відбулися протягом 90-х років ХХ століття – це припинення конфронтації між Сходом і Заходом, розпад соціалістичного табору, дезінтеграція СРСР, поява на Євразійському материка десятків нових незалежних держав, загострення глобальних проблем докорінно змінили характер міжнародних відносин. Також змінились якість і кількість «акторів» світового політичного театру, модель їх взаємодії за новим сценарієм, виникли нові правила поведінки. І на цьому тлі міжнародних відносин для більшості країн було потрібно переглянути свою політику на міжнародній арені нових політично значущих сил і зіставити значимість свого впливу як на тій чи іншій локальній території, так і у всьому світі загалом.

Таке ж саме питання постало і перед Японією. Але одним із важливих факторів було те, що і в попередній системі Японія, хоч і

зберігала нейтралітет по відношенню до політичних процесів у світі, але вона була на стороні Заходу майже в усіх питаннях.

І після розпаду біполярної системи в цілому імідж Японії зазнав змін. У 1991 році Японія спільно з США створили Центр глобального партнерства (Center for Global Partnership). Сприяння подальшому співробітництву між Японією і США, виконання загальних глобальних обов'язків і поліпшення добробуту в світі стали основними цілями цієї організації.

За допомогою співпраці в рамках даного об'єднання держави прагнуть розширити діалог і обмін між японськими й американськими громадянами і, тим самим, поліпшити двосторонні відносини країн. Крім співпраці в рамках даної угоди, Японія і США виробили спільний план дій щодо співпраці в глобальній перспективі, що включало об'єднання людських та фінансових ресурсів для реалізації спільних проектів, наприклад, демократизація в Сальвадорі, збереження коралових рифів в Тихому океані. Зростання співробітництва між США і Японією можна розглядати як частину громадської дипломатії Японії для подолання думок щодо небезпеки успіхів японського економічного розвитку [2, с. 146]. Таким чином, політика Японії була спрямована на розширення і поглиблення контактів із міжнародною спільнотою.

В середині 90-х рр. Японії довелося адаптувати свою дипломатію під нову еру. Світ інтегрувався в процес глобалізації. До цього часу Японія вже мала великий досвід у питаннях ведення культурної дипломатії. А також ввійшовши до списку країн Азії, які швидко розвиваються виступала як модель економічного розвитку, була зразком для інших держав, що, безсумнівно, є досягненням культурної дипломатії.

Таким чином, культурна дипломатія набула великого значення. Однак, образ Японії як економічно розвиненої країни, швидко згасав на тлі інших країн, які стрімко розвивалися в Азії, потрібно було виробляти нову стратегію, новий образ.

Особливу увагу японський уряд почав приділяти освітнім програмам, спрямованим як на молодь, так і на професійних й досвідчених фахівців. В зв'язку з цим Японія почала інтенсивно залучати інтелектуальну еліту своєї країни для культурно-місіонерської діяльності за її межами, організовуючи виставки, симпозиуми, лекції. Японська наука, яка зайняла в багатьох галузях наукових знань передові позиції в світі, починає активно шукати можливості співпраці з ученими інших країн для розширення наукових контактів і оптимізації наукового процесу в самій Японії. Кращі математики, фізики, хіміки, біологи, іхтіологи та інші вчені з різних країн світу, активно залучаються до процесу інтеграції як в Японії, так і за її межами через організацію різних конференцій, семінарів, стажувань тощо.

Японський уряд справедливо вважає, що вивчення самої Японії за кордоном здатне згуртувати частину іноземних представників інтелектуальної еліти навколо різних тем японознавства, що також позитивно позначиться на загальному уявленні про Японію далеко за її межами.

Отже, процеси глобалізації об'єктивно привертають Японію до відкритості по відношенню навколишнього світу. Основною ідеєю було закріпити в свідомості людей твердження про те, що Японія змінилася і стала відкритою до співпраці, до стосунків у галузях науки, освіти, культури тощо. В даний час Японія працює над поширенням накопичених століттями своїх традицій.

Література:

1. Пронь С.В. Історія Японії: від реставрації Мейдзі до сьогодення: навчальний посібник. Миколаїв: ЧДУ ім. Петра Могили, 2018, с. 549.
2. Франчук Н. Політика США в Східній Азії в умовах пост біполярності: дис... канд. політ. наук. Київ, 2008, с. 192.

ЗМІСТ

Теорія держави і права. Філософія права

Horielova Veronika TO A QUESTION ABOUT MORAL POSTULATES
IN SEPARATE BRANCHES OF PROFESSIONAL ACTIVITY.....3

Maksurov Alexey Anatolevich COORDINATION OF LEGAL
REGULATION OF LAND RELATIONS IN THE REPUBLIC OF
LITHUANIA.....4

Гораль Віталій Миколайович ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВОВОГО
СТАТУСУ ОСОБИ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ, КУЛЬТУРНОЇ ТА
ІНФОРМАЦІЙНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ.....5

Гоцуляк Юрій Вікторович ВИТОКИ ПРАВА У ВЧЕННІ
АРИСТОТЕЛЯ.....10

**Конституційне право. Конституційне процесуальне право.
Адміністративне право. Адміністративне процесуальне право. Митне
та податкове право. Міжнародне право. Муніципальне право**

Гусева Катерина Анатоліївна, Горбач-Кудря Іванна Анатоліївна
ВИНЕСЕННЯ ТИМЧАСОВОГО ЗАБОРОННОГО ПРИПISУ
КРИВДНИКУ В АСПЕКТІ ДОТРИМАННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ
ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ.....13

Кравченко Костянтин Володимирович ДО ПИТАННЯ
МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ ІНСТИТУТУ
АПЕЛЯЦІЇ.....18

Кравчина Ірина Борисівна ДО ПИТАННЯ ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ
БУЛІНГУ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ.....20

Собко Алла Василівна, Бомбергер Інна Леонідівна ДО ПИТАННЯ ПРО
ВИДИ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ У ПРАВОВІЙ ДОКТРИНІ ТА
ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ.....23

Стукаленко Валерій Вікторович ДО ПИТАННЯ ЩОДО ПІДСТАВ
ДЛЯ ОСКАРЖЕННЯ ПОСТАНОВ ДАБІ.....26

Трач Анна Віталіївна, Владовська Катерина Петрівна ПРИНЦИПИ
ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ....28

**Цивільне та сімейне право. Цивільне процесуальне право.
Комерційне право. Житлове право. Зобов'язальне право. Міжнародне
приватне право. Трудове право та право соціального забезпечення**

Гуйван Петро Дмитрович ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ДОСТУПУ ДО
ІНФОРМАЦІЇ. ТЕОРЕТИЧНІ ОБГРУНТУВАННЯ КОНЦЕПЦІЇ.....31

Гурзель Юлія Вікторівна, Труфанова Юлія Владиславівна ПРАВА ТА
ОБОВ'ЯЗКИ СТОРІН ЗА ДОГОВОРОМ ДАРУВАННЯ.....35

Дихта Наталя Миколаївна ВПЛИВ РИМСЬКОГО ПРИВАТНОГО
ПРАВА НА ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОГО ДОГОВОРУ ДОРУЧЕННЯ
ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ.....37

Кобзар Вікторія Василівна ІСТОРИЧНІ ВИТОКИ ПРАВОВОГО
РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН ЕМФІТЕВЗИСУ ТА ЇХ РЕАЛІЗАЦІЯ В
СУЧАСНИХ УМОВАХ.....40

Микитюк Василь Олександрович, Микитюк Світлана Олегівна
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РЕФОРМУВАННЯ ЖИТЛОВОГО-
КОМУНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА.....46

Перерва Анастасія Олександрівна ПОРІВНЯЛЬНА
ХАРАКТЕРИСТИКА ОКРЕМИХ АСПЕКТІВ ЦИВІЛЬНО-
ПРАВОВИХ ДОГОВОРІВ З ВИКОНАННЯ РОБІТ ТА НАДАННЯ
ПОСЛУГ ТА ТРУДОВИХ ДОГОВОРІВ.....51

**Кримінальне право. Кримінальне процесуальне право.
Криміналістика. Кримінологія. Кримінально-виконавче право.
Медичне право. Судові та правоохоронні органи. Адвокатура**

Мошняга Любов Володимирівна РЕАЛІЗАЦІЯ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ
РЕФОРМИ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ ДОСВІД.....55

Господарське право. Господарське процесуальне право. Екологічне право. Земельне право. Аграрне право. Фінансове право. Банківське право

Григор'єва Вікторія Василівна НАРИСИ З ІСТОРІЇ СТАНОВЛЕННЯ СИСТЕМИ СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ СУДІВ В УКРАЇНІ.....59

Історія держави і права. Історія політичних і правових вчень

Вовк Олександр Йосипович ДЖЕРЕЛА МІСЬКОГО ПРАВА ГЕТЬМАНЩИНИ: ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ.....63

Гришина Катерина Андріївна ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ МИТНОЇ СПРАВИ І МИТНОЇ ПОЛІТИКИ ОДЕСИ В КІНЦІ ХVІІІ СТОЛІТТЯ.....68

Дудка Ярослав Віталійович ДІЯЛЬНІСТЬ ПОВІТОВИХ СУДІВ СЛОБІДСЬКОЇ УКРАЇНИ ХVІІІ СТОЛІТТЯ (НА ПРИКЛАДАХ СУДОВИХ СПРАВ ДВОРЯН-ВИХІДЦІВ З КОЗАЦЬКОЇ СТАРШИНИ).....70

Мельник Вадим Іванович ЕВОЛЮЦІЯ УЯВЛЕНЬ ПРО НЕОБХІДНІСТЬ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ: ВІТЧИЗНЯНИЙ ВИМІР.....74

Сонько Ярослав Валентинович СЛОБОДИЩЕНСЬКИЙ (ЧУДНІВСЬКИЙ) ТРАКТАТ ТА ЙОГО ІСТОРИКО-ПРАВОВЕ ЗНАЧЕННЯ.....76

Історія країн світу та міжнародні відносини

Снігир Лариса Петрівна ФОРМУВАННЯ НОВОЇ ІМІДЖЕВОЇ СИСТЕМИ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН В ЯПОНІЇ ПІСЛЯ РОЗПАДУ БІПОЛЯРНОЇ СИСТЕМИ.....79

Актуальні дослідження правової та історичної науки

Випуск 21

**МАТЕРІАЛИ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
ІНТЕРНЕТ-КОНФЕРЕНЦІЇ**

www.lex-line.com.ua

Юридична лінія

9 квітня 2020 р.

Підписано до друку 17.04.2020
Формат 60x84/16. Папір офсетний. Друк на дублюкаторі.
Умов.-друк. арк. 4,5. Обл.-вид. Арк 4,95.
Тираж 60 прим.

Громадська організація «Наукова спільнота»
46027, Україна, м. Тернопіль, вул. Загребельна, 23
Ідентифікаційний код 41522543
тел. +380979074970
E-mail: rusenkos@ukr.net

Віддруковано ФО-П Шпак В.Б.
Свідоцтво про державну реєстрацію № 073743
СПП № 465644
Тел. 097 299 38 99
E-mail: tooums@ukr.net

